

Съдържание

Указание за работа с помагалото	2
Увод	3
Раздел 1- ОПОЗНАВАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ДЕЙНОСТТА	8
Раздел 2- ВЛИЯНИЕ НА ЧОВЕШКАТА ДЕЙНОСТ	17
Раздел 3- ВЪЗДУХ И ВОДА	29
Раздел 4- ЖИВОТИНСКИ И РАСТИТЕЛЕН	36
Раздел 5- БЪДИ АКТИВЕН	42
Раздел 6 ЗА ПРЕПОДАВАТЕЛИ И РЪКОВОДИТЕЛИ НА ДЕЙНОСТИТЕ	43
ПРИЛОЖЕНИЯ	
Приложение 1 – Въпросник „Моят екологичен отпечатък“	54
Приложение 2 – Още идеи за игри и дейности	59
Приложение 3 – ТЕСТ „Как да обичаме природата“	62
Приложение 4 – Сезонни игри	66
Библиография	71

Указание за работа с помагалото:

Приемете това Помагало като книга с идеи. То не е създадено като заместител на учебниците по околен свят, човекът и природата, биология и здравно образование, физика и астрономия или химия и опазване на околната среда, въпреки че е съобразено с държавните образователни изисквания по съответните предмети. Не си поставяме за цел и да изземваме функциите на училището или семейството в тази посока. По скоро в Помагалото ще намерите хрумки и забавни начини за подпомагане на възприемането на знания и пренасянето на теорията от класната стая в реалния живот.

Помагалото е организирано по следния начин:

- Кратко теоретично въстъпление, насочено към преподавателите и ръководители на дейности.
- Тематично обособени раздели със съответно теоретична и практическа част, включващи основна информация и конкретни дейности, с указания за ръководителите, необходимите материали и показател за приложимостта от гледна точка на възрастови характеристики и психофизиологични особености (виж цветовата схема).
- Раздел с подробни разяснения за работа с ученици от различните възрасти, както и деца със СОП и физически увреждания, тестове за самооценка с отговори и предложения за допълнителни дейности.

Този знак е маркер към коя възрастова група са представените занимания

Увод

Екологичното възпитание е продължителен процес, който цели осъзнаване на екологичните проблеми, усвояване на знания, формиране на нагласи, ценности и чувство на отговорност за рационалното използване на природните ресурси, както и насърчаване на действия по посока опазване на природата и устойчиво развитие. За да бъде ефективно то трябва да е холистично по характер, да залага на интердисциплинарния подход, да започне възможно най-рано и да бъде подкрепено не само от училищни програми, но и от извънкласни и извънучилищни дейности, обществени и семейни прояви. По този начин в съзнанието на учениците ще се формира представа за целостта на природата и същевременно за нейното многообразие.

Екологичното възпитание и образование на децата и юношите е пряко свързано с разбирането и грижата на подрастващите за бъдещето на планетата, с развитието на съвременен тип мислене и поведение – адекватен на измененията в климатичните условия, стила на живот, уважение и грижа за природата.

Децата и юношите навлизат в живота с усещанията, че светът е красив и уютен. Начините, по които те са научени да общуват с природата, могат да подобрят тяхната чувствителност и интелект, или да разрушат усещанията им за естетически и нравствени ценности. Когато възрастните показват на подрастващите природата, необходимо е те да им предоставят възможност да изпитат „чувство на учудване“ /Р. Карсън/. Учудването може да бъде основата за родство и грижа към природата.

Мислите ни се движеха от убеждението ни, че независимо от конкретната обучителна ситуация като място на провеждане, клас, учебен предмет и други, съществуват основни концепции, които трябва да бъдат разбрани и това разбиране да доведе до промяна в поведението. Предлаганите от нас дейности не изискват скъпо специално оборудване. Залагаме на естествени природни материали и материали, подлежащи на рециклиране тъй като така ще обвържем още по-силно формата със съдържанието. Основното послание е, че бъдещето на планетата зависи от всеки един от нас и колкото и малки промени в личните си навици да направим, то това би помогнало в глобален мащаб. Затова предлагаме проектен тип дейности,

насърчаващи участието и инициативността, водещи към позитивно себевъзприятие и лична ангажираност с проблемите на околната среда.

Настоящето помагало помага да се даде възможност на децата и юношите да учат, затвърждават и откриват природата, играейки. Техниките и игрите стимулират развитието им, като дават възможност да се експериментира с водата, въздуха, земята, растенията. Стремешт е поколенията да развият и поддържат уважението към природата, да осъзнават резултатите от човешката дейност върху нея. Близостта с природата може да върне усета към простотата и естественото, желанието да играеш навън, да общуваш, да бъдеш откривател в своя свят. Децата и тийнейджърите могат да се научат да компостираат, възстановяват, изобретяват различни неща от природни материали, да използват природните ресурси ефективно, но и пестеливо.

Съвремените поколения растат с представата, че всичко може да се подмени, че източниците са неизчерпаеми и е добре да имаш много неща. Тези представи обикновено не са свързани пряко с природата, но когато децата се сблъскат с цикъла на природното съзидание, те установяват колко важно е да пазят, да бъдат пестеливи и да възстановяват заобикалящия ги свят.

Как да започнем? Създаване на щадяща екологията среда

Като за начало, можете да премахнете всички пластмасови и картонени изделия. Подсигурете **керамични съдове** за децата, заменете използването на вестници за постилане при рисуване с **мушам** /защото се мият лесно и се използват многократно/, откажете се от купени **кошчета за боклук** и направете такива от използвани големи бутилки за минерална вода. Направете заедно с децата **папки** за всяко от тях от обикновен картон, чрез прегъване и дайте възможност на всеки участник да декорира папката си по свой начин. После, занасяйки я в къщи, тя ще държи спомените за усвоеното будни и ще бъде своеобразен мост към родителите.

Въведете думата и действието „**Рециклиране**”. Нека във всяко работно помещение да има **кашони**, в който да събирате разделно отпадъците – от хартия, пластмаса, метал, стъкло. Обяснете на децата смисъла на събирането, преработката и създаването на нещо ново, което не е обвързано с природни загуби.

Запознайте ги с **наторяването/ компостирането**. Осигурете кофа, в която да се събират основно зелени и кафяви отпадъци /обелки от зеленчуци, плодове, трева, листа, семена, остатъци от хляб и др./ Обяснете простото правило: това, което расте от земята, може да я наторява. Не

използвайте при наторяване месо, мазнини, млечни продукти и опаковки. Изпразвайте и изплаквайте кофата всеки ден.

Отделете място за **малка градинка**, в която заедно с участниците да отглеждате зеленчуци, подправки и цветя. Зеленчуковата градина ще даде възможност на участниците да видят как теорията действа на практика, да наблюдават цикъла на живот на засадените растения, да видят как природата се отблагодарява да положените грижи – торене, прекопаване, засаждане, поливане, плевене. Грижата за насажденията ще даде възможност на участниците да придобият навици за здравословен живот, близък до природата, за споделяне на плодовете на труда с останалите, за осъзнаване на връзката между усилия и резултат и ще насърчи приемствеността със следващите групи. Не бива да пренебрегваме и приноса на отгледаната продукция към здравословната диета на участниците!

Отделете време всеки участник да попълни въпросник за своя **екологичен отпечатък** (виж Приложение 1). Получените резултати ще бъдат чудесна отправна точка за всички дейности и дискусии впоследствие. Не принтирайте въпросника, а използвайте компютри, за да пестите хартия. Нека по-големите участници помагат на по-малките.

След получаване на резултатите от теста, разговаряйте с децата и юношите по отделните въпроси и разяснявайте. Засегнете и следните следните теми:

- Пазаруването – съотношение между количество и опаковки. Необходимо е да пазаруваме само необходимото, за да избягваме излишните опаковки или да носим платнена чанта, в която да слагаме покупките си. Обяснете защо от екологична гледна точка е по-добре да се купуват продукти, изработени в района, в който живеем.
- Обяснете как се правят найлоновите и пластмасовите опаковки /нефт/ и останалите от плат и дървесина/хартиените/. Можете да ги питате какво знаят за нефта, какво знаят за растежа на едно дърво... Използвайте нагледни материали от Интернет – има много филми на тази тема.

- Какво от бита ни предизвиква замърсяването на околната среда? Поговорете за флаконите и хилядите опаковки, включително от сандвичи, които използваме ежедневно, за това, което се рециклира и за нещата, които можем да променим.

Да направим:

Кошчета за боклук: Отрежете бутилка от 10 – 15 литра в най-широката ѝ част, внимателно почистете ръбчетата с пила, за да не остават „мустачета“, които биха наранили кожата, изрисувайте съда, заедно с децата.

Индивидуална папка: Работите заедно с децата. Става много лесно от по-голям и твърд лист картон, може и стена от стар кашон, който сгъвате на две. Ако направите по-сложно сгъване, папката ще има и вътрешен джоб. Ако картонът не е достатъчно голям може да добавите джоб като го залепите или прикрепите с телбод. Добавяте връзки от панделка и оставяте всичко на въображението на детето. Дайте му само бойчки, ножица, лепило, малко стари списания или опаковъчна хартия, за да създаде своя неповторима папка.

Кашони за разделно събиране на отпадъци: Изберете еднакви по големина кашони, заедно с децата ги украсете с опаковъчна хартия. Изработете табелки, показващи какво ще се събира във всеки от тях и насърчаващи разделното събиране. Помислете за график и отговорници за събирането.

Компостер: Определете място, където ще изхвърляте органичните отпадъци и изградете компостер. За да направите място, където да събирате материалите и да направите тор, изкопайте заедно с участниците малка дупка /плитка, с размери около 20см дълбочина и метър на метър/.

След като сте оформили дупката, поставете на дъното малко клони и семена, за да може въздухът да циркулира през купчината. После поставете материала за тора. Осигурете лопата, с която да надробявате материала, за да се разложи по – бързо. Върху купчината изсипете тънък слой пръст или нарязана трева; може и дървесни стърготини. През зимата, при невъзможност да се правят дупки за тор, може да обясните процеса на участниците и да направите модела му с помощта на моделин и природни материали. Важно е децата да разберат смисъла на наторяването и правилните съставки, както и важноста на това да знаем как да използваме

всички дарове на природата, за да я ценим. Готовата тор използвайте, за да наторявате градинката заедно с участниците.

Следващите участници в Еко кампуса ще видят какво са направили тези преди тях, ще продължат да работят за създаването на тор и при необходимост – ще направят ново торище. Приемствеността е част от развитието на екологичната интелигентност като умение за общуване и мислене за другите.

Зеленчукова градинка: Изберете подходящо място за градината. Не е необходимо тя да е голяма, а при липса на подходящ терен бихте могли просто да оформите кът със съндъчета, стари автомобилни гуми, кашпи и саксии. Прекопайте, добавете оборска тор и оставете да престои. След две седмици прекопайте отново. Ако градината ще е в съдове просто осигурете подходяща почва и напълнете.

Засадете избраните семена. Подходящи са моркови, тиквички, краставици, репички, марули, лук, различни подправки. Ако искате да имате и домати или чери домати ще трябва да си направите разсад или да вземете такъв от свои близки за първата година. От качествата на семената и посадъчния материал зависи много дали зеленчуците ще се развият добре. Затова трябва много да се внимава при снабдяване със семена или разсад. Ако семената са заразени с болести и неприятели, резултатите няма да са добри.

Необходимо е правилно редуване на културите в едно хармонично съжителство за да не се изтощава почвата. Освен това при определено подреждане и комбиниране на растенията, рискът от вредители е по-малък.

И така – вече сме готови за начало!

Раздел 1- ОПОЗНАВАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ДЕЙНОСТТА

(към преподавателите и ръководители дейности)

Дейностите в настоящото Помагало са предвидени за изпълнение в група, независимо, че част от тях могат да бъдат изпълнявани и индивидуално. Ето защо най-напред ще Ви предложим игри и техники за опознаване на участниците, откриване на общи интереси и установяване на атмосфера на приемане и доверие. Оптималният брой участници в една група за заниманията е между 8 и 12. Този брой гарантира възможност за осигуряване на групова динамика и условия за пълноценно общуване, индивидуален подход към всеки участник, адекватна реакция към нуждите на децата и насоки за успешно изпълнение на всяка дейност, както и грижа за безопасността на членовете на групата. От особена важност е всеки участник да се чувства на сигурно и безопасно място, за да може спокойно да се ангажира с новите дейности. От възрастните се очаква да създадат атмосфера, която да улеснява и насърчава общуването и активността на участниците.

ИГРИ ЗА ЗАПОЗНАВАНЕ

“Намерете някой от групата, който...”

Раздайте на всеки от участниците по една карта с характеристики на хора. По-долу е предложена такава, но характеристиките може да се променят според спецификите на групата. Пуснете ги свободно да обикалят залата и да намерят по един човек, който отговаря на описанието, като когато попаднат на някой отговарящ, той трябва да се подпише на съответната кутийка с описание. Не е необходимо един човек да се подпише само на една кутийка, може да се подпише на няколко, стига да отговаря на описанието. Трябва да съберат всички подписи.

<i>Обича да спортува</i>	<i>Номерът на обувките му е по-голям от 37</i>	<i>Иска да стане художник</i>	<i>Обича да пее</i>
<i>Обича да чете книги</i>	<i>Има лилави гуменки</i>	<i>Обича да яде ябълки</i>	<i>Има кестенява коса</i>
<i>Има сини очи</i>	<i>Носи поли</i>	<i>Обича зеления цвят</i>	<i>Е по-висок от теб</i>

Играта е подходяща за всички възрасти. Когато я използвате, съобразете условията с възрастта и профила на участниците и се уверете, че има поне по един участник, който отговаря на всяко условие. При необходимост сменете условията с подходящи.

“Подаване на топка”

Помолете участниците да седнат в кръг. Подайте топката на някой от участниците и го помолете да сподели нещо за себе си: как се казва, кой е любимият му цвят и др.. След представянето си участника трябва да подаде топката на друг човек от групата, като той прави същото. И така всеки трябва да получи топката и да се представи.

Играта е подходяща за всички възрасти. Внимателно подберете въпросите, които се задават по време на играта, съобразете ги със спецификата на групата

„Трите картончета“

Фаза 1:

Раздайте на всички участници по три картончета. Участниците ги номерират №1, №2, №3. На първото се записва дума, изречение, или израз, който описва участника най-добре (може и с рисунка). На второто записва любим анимационен герой (или филмов), на който би искал да прилича. На третото картонче записва любимата си крилата фраза (афоризъм, мъдрост), която е нещо като водещ принцип в живота му.

Фаза 2:

Прави се пазар (борса) за размяна на картончетата. Всеки трябва да получи картонче от друг участник със същия номер като най-важното е да му харесва написаното в него. №1 за №1, №2 за №2 и т.н.

Фаза 3:

След размяната всеки прочита, избраните от него, картончета и се обосновава за що ги е избрал, а след това самите автори също обясняват техните причини да го напишат. Накрая участниците могат да обсъдят какво са научили за своите прилики и разлики, какво са научили за себе си и за другите.

Играта е подходяща за ученици от прогимназиален и гимназиален етап.

„Изработване на личен герб“

На участниците се раздава по един лист А4. Листът се разделя на 4 части като във всяка от тях той/тя рисува или записва своето име, знак, силни свои качества, любима сентенция, какво иска да чува всяка сутрин от останалите, поздрав към групата и др. Инструкциите за съдържанието зависят от водещия. Представянето на личния герб се прави от и пред всички.

Играта е подходяща за всички възрасти. При ученици от начален етап името може да бъде представено чрез споделяне на нещо, което обичат, започващо със всяка буква от името, а в прогимназиален и гимназиален етап може да е с качество, започващо със всяка буква от името им (тип акростих).

„Чужда идентификация“

Участниците се разделят по двойки. За около 5 минути двойките се запознават, като си казват важни неща за себе си. Например: Как се казват, на колко години са, кои са любимите им песни и т.н. Когато се запознаят, се обръщат към цялата група и представят партньорите си от 1 лице единствено число. Ако съм Георги, а моят партньор се казва Петър, аз казвам: “Казвам се Петър и съм от..., на ...години съм” и т.н. Има смяна на идентификацията. След това и останалите се представят по този начин.

Играта е подходяща за всички възрасти.

„Табелки с имена“

Подгответе табелка за всеки участник и я поставете в кутия. Всеки от тях тегли табелка от кутията и трябва да намери чия е тя и да му се представят. Това е особено полезно, когато групата е голяма.

Играта е подходяща за всички възрасти.

„Снежна лавина“

Групата застава в кръг и първият казва името си. Вторият казва името на първия и своето. Третият - името на първия, втория и своето. Заедно с името може да се каже и любима напитка, хоби и т.н. („Аз съм Тони и обичам ябълки.“, „Тя е Тони и обича ябълки. Аз съм Наско и обичам да играя футбол“, „Тя е Тони и обича ябълки. Той е Наско и обича да играе футбол. Аз съм ...“) Така имената се повтарят многократно и по-лесно се запомнят.

Играта е подходяща за всички възрасти.

„Кое животно съм?“

На всеки участник на гърба му се залепва картинка (или надпис) с някакво животно. За да отгатне кое животно е, всеки може да задава на другите въпроси, на които да се отговаря само с "да" или "не". Напр. "Имам ли пера?", "Хищник ли съм?" "Живея ли във вода?" и т.н. Който познае пръв животното, което е закачено на гърба му, е победител.

Играта е подходяща за всички възрасти. Важен е подходът при обяснение и изборът на животни, за да се избегне евентуално етикиране на участниците.

!!! Не забравяйте още в самото начало заедно да разпишете и своя **Групов договор**. Той ще ви помогне да поддържате желаната атмосфера за работа и да избягвате дребни организационни проблеми. Включването на децата в неговото списване ще допринесе за тяхната ангажираност и желание за спазването на създадените правила. Поставете договора на видно място в залата и периодично повтаряйте правилата.

ИГРИ ЗА РАЗЧУПВАНЕ НА ЛЕДОВЕТЕ В НАЧАЛОТО НА СЕСИИ

„Аз обичам...“

Участниците са седнали в кръг. Водещият казва „Аз обичам...“ и всички, които обичат същото нещо, стават и бързо сменят местата си. Един остава прав. Този път той казва „Аз обичам...“ и отново всички, които обичат същото нещо, стават и бързо сменят местата си. Прави се докато има интерес, като целта е да се разместят участниците за освежаване на груповата динамика.

Играта е подходяща за всички възрасти.

„Магическата пръчка“

Попитайте участниците какво биха направили, ако намерят магическа пръчка, която им позволява да променят три неща. Как биха променили себе си, природната среда, дома си, важен проект и т.н.? Тази игра помага на хората в групата да научат за желанията и разочарованията на другите.

Играта е подходяща за всички възрасти. Съобразете въпросите с профила на групата и спецификата на участниците.

„Имитация“

Един участник прави някакво движение в кръга (всички са прави). След това следващият до него прави същото движение и добавя свое движение. И така всеки следващ.

Играта е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

„Смяна на местата“

Всички са седнали в кръг. Водещият (или друг участник) подава указание, например: “Всички с панталони и тъмни очи и т.н. да се преместят един стол наляво (или надясно). Участниците трябва да бъдат честни и да изпълняват указанието точно. Може да се окажат няколко души един върху друг. После друг дава друга команда, която се изпълнява.

Играта е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

„Подаване на пръстен“

Всеки държи в устата си сламка. Сложете върху сламката един пръстен, който участникът подава без ръце на съседа до него, като се опита да го постави на неговата сламка. Съседа помага също. Пръстенът трябва да се върне на водещия отново.

Играта е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

„Възел на взаимоотношенията“

Всички стават прави в кръг. Кръгът се съгъства максимално, като всички трябва да са застанали много плътно един до друг. Дайте указание участниците да затворят очите си и да си протегнат ръцете напред. След това тръгват напред и трябва да хванат нечия друга ръка, но само за китката. Не трябва да има участник без хваната ръка. Получава се нещо като възел, който те след това заедно трябва да разплетат. При разплитането нямат право да си пускат ръцете.

Играта е подходяща за всички възрасти. С по-малките участници внимавайте и насочвайте движенията им.

ТЕХНИКИ ЗА ОЦЕНКА И ОБРАТНА ВРЪЗКА ОТ УЧАСТНИЦИТЕ

„Поща“

За текуща оценка може в залата да се сложи голяма кутия, подобна на пощенска, или плик, залепен на стената, листчета и маркери наблизко и да се помолят участниците всеки ден преди да

излязат от залата да напишат нещо за това дали им е харесал денят и какво са запомнили или им е направило най-силно впечатление от него и да го пуснат в кутията.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Въпросник“

Участниците попълват въпросник, съдържащ въпроси, съставени от обучаващия, за целите на неговата/ нейната обратна връзка и нещата, които го/ я интересуват.

Примерни въпроси:

1. Кои са най-важните неща, които научихте?
2. Какви трудности срещнахте?
3. Кой ден от обучението Ви хареса най-много и защо?
4. А кой ден Ви хареса най-малко и защо?
5. Какво според Вас остана недоизказано, недоизяснено или неясно?
6. Какво научихте за себе си по време на обучението?
7. Какво не Ви хареса в обучението?
8. Какво можеше да бъде по-добре?
9. С какви мисли и чувства си тръгвате?

Друг вариант на писмена оценка е не с въпроси, а с поле за оценка на всяка от сесиите по отделно. Този метод е много подходящ, ако обучителните са повече от един. Такъв вид формуляр за обратна връзка е структуриран по хронологичен ред. Водещият дава този формуляр на участниците още първия ден и всяка сутрин им напомня да го попълват или след всяка сесия или накрая на всеки от обучителните дни.

Техниката е подходяща за всички възрасти. Съобразете въпросите със спецификата на групата.

„Паежина“

За финална обратна връзка водещият рисува голяма паежина, като нейните сектори представляват различните области, които се оценяват, напр. новопридобити знания, атмосфера, дейности,

храна, вечерни програми, и др. Всеки от участниците отива до „Паежината“ и отбелязва своята оценка със своите инициали. Поставен знак по-близо до центъра е по-висока, а по-далеч от него е по-ниска. След това се дискутира.

Техниката е подходяща за всички възрасти. Съобразете секторите за оценка със спецификата на групата.

„Куфар„

Играта „Куфар“ е неформален метод за оценка, разчитащ предимно на емоцията, породена в участниците, накрая на обучението. Водещият взима един празен куфар, слага го в средата на залата и сяда до него. Обяснява, че сега е дошло времето вече всеки да си приготви багажа, да „си стегне куфара“ за отпътуване, тъй като обучението свършва и това е последната сесия, в която са заедно. Пита участниците какво са взели със себе си от обучението, какво ще сложат в куфара. При всяко нещо, което някой каже, че ще вземе, трябва физически да сложи нещо в куфара – рисунка, листче с няколко думи и т.н..

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Раница“

Играта включва рисуване и креативност. Могат да участват неограничен брой ученици. Необходими са хартия и цветни моливи.

Инструкции:

1. Това е краят на съвместна ви работа. Помолете участниците да се нарисуват как си отиват въщи с раница на гърба. В раницата трябва да са поставени всички неща, които биха искали да вземат със себе си.
2. Трябва да обмислят всичко, което са научили и искат да задържат. Могат да включат неща, като книги или картини, чувства, хора, идеи, нови начини за възприемане на света, ценности или положителни черти, които са придобили от преодоляването на някаква трудност.
3. Може и да добавят неща, които да лежат на земята – това са нещата, които биха искали да изоставят, като например лоши навици, остарели идеи, трудни моменти, лоша храна, безсъние и др.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

ТЕХНИКИ ЗА ЗАКРИВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ

„Хвърляне на топка“

Направете кръг и подхвърляйте мека топка в кръга. Всеки, получил топката, отговаря на въпрос от водещия на играта. Въпросите са свързани с преминалите дейности. Топката се подхвърля в кръга и участниците дават отговорите си при получаването ѝ. Използвайте играта по време на обучението, за да правите бърза проверка на наученото.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Следваща стъпка“

Накарайте всеки един от участниците да сподели по едно нещо, което ще направи в следващата седмица. Нещо, което е свързано с обучението. Това занимание може да се използва и за детайлно планиране на последващи действия, свързани с темата на обучението.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Въпрос към себе си“

В началото на обучението накарайте всеки един от участниците да напише по един въпрос, на който иска да получи отговор по време на обучението. Въпросите следва да бъдат свързани с темата. В края разбъркайте въпросите и накарайте участниците сами да отговорят един на друг на въпросите си.

Техниката е подходяща за всички възрасти. Насочвайте формулирането на въпросите при по-малките.

„Звездни мигове“

В края на сесията помолете всеки участник да сподели "звездния миг", който е забелязал в някой от другите участници. Това е моментът, в който участникът е блеснал със своя дарба като член на групата. Докато споделят звездните си мигове, помолете да поставят по една звезда на човека, за когото се отнася това. Уверете се, че всеки е означен с такава звезда. Ако е необходимо, дори посочете вие такива моменти, които сте наблюдавали у някого.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Стъпки за действия“

Поставете лепенки с отпечатьци от ходила (с действителни размери) на пода, разположени шахматно под права линия или във формата на подкова. Помолете групата да застане върху първия отпечатък (този, който е най-отдалечен). След това нека споделят по едно нещо, което ще направят през следващата седмица, като се преместват напред. Споделяйки всяко свое действие, участниците следва да се преместват с една крачка напред. Когато приключат, кажете на групата, че това бяха техните първи крачки към по-екосъобразен живот. Насочвайте ги към въпросите от Въпросника „Моя екологичен отпечатък“.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Благодаря ви“

За да наблегнете на това как хората се учат един друг по време на обучение, помолете ги да благодарят на някой друг от групата (не обучаващия), който им е помогнал да научат нещо ново, касаещо темата на обучението. Окуражете този, на когото се благодари, да казва просто „няма за какво“. Това помага на хората да изказват и да приемат комплименти.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

„Огледало“

Поставете толкова листа хартия на стената, колкото участници има в групата. Нека всеки участник напише името си на един от листовите. След това всички участници следва да минат през всеки лист и да напишат своето лично послание към съответния човек, на когото е листа. Листовите могат да бъдат залепени и на гърба на всеки участник. Получават се много интересни верижки от участници, които пишат един за друг.

Техниката е подходяща за всички възрасти.

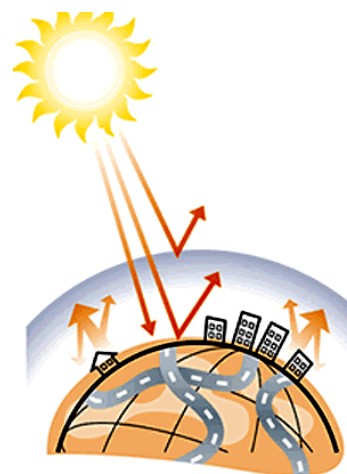
Раздел 2- ВЛИЯНИЕ НА ЧОВЕШКАТА ДЕЙНОСТ

Ежедневно, в резултат на човешката дейност, във въздуха, водата и сушата се изхвърлят замърсяващи околната среда вредни и отровни вещества. При изгарянето на изкопаеми горива (въглища, нефт, газ и др.) в електроцентралите и заводите се отделят много токсични газове и прах. Развитието на технологиите довежда до експлоатирането на природните ресурси в големи мащаби. Замърсяването на въздуха и водата, изсичането на горите, затоплянето на климата, изчезването на някои видове растения и животни са само част от последствията на човешката дейност.

Изсичането на горите води до нарушено екологично равновесие, източниците на вода пресъхват, почвата не може да задържа влагата, променя се климатът, настъпват суши и ерозия, а това като следствие води и до промени в растителния и животински свят.

Киселинните дъждове, които са следствие от замърсяването на въздуха от веществата, изпускани от фабрики и автомобили, причиняват смъртта на насекоми и водни животни, повреждат сгради, в това число исторически паметници на културата, и имат негативно отражение върху здравето на човека.

Парниковият ефект прави животът на Земята възможен, такъв какъвто го познаваме. Естествените парникови газове, основно водни пари (H_2O), въглероден двуокис (CO_2) и малки количества метан (CH_4), двуазотен окис (N_2O) и тропосферен озон (O_3) позволяват слънчевата енергия да прониква и достига Земята като видима светлина, а след това я улавят под формата на инфрачервена топлина. Този феномен поддържа нашата планета достатъчно топла за правилното физиологично функциониране на всички живи организми. Липсата на парникови газове би понижала температурата на Земята с около $33^{\circ}C$, превръщайки я в още една безжизнена планета от Слънчевата система.

За съжаление през последното столетие парниковият ефект се превръща в сериозна заплаха, поради усилването му в резултат от човешката дейност. Индустриализацията и ръстът на

населението увеличават постоянно емисиите на парникови газове от изгаряне на органични горива, изсичане на гори и разчистване на терени за земеделски цели. Тези постоянни допълнителни източници нарушават деликатното равновесие, като значително увеличават количеството парникови газове в атмосферата и усилват затоплящият им ефект.

В резултат от парниковия ефект наблюдаваме изменение на климата, пряко въздействие върху човешкото здраве, промени в околната среда.

Идеи за дейности

1. Моделиране на парников ефект

Цел: Моделиране на парников ефект, изясняване механизма на действие на процеса.

Необходими материали:

- Два буркана от с капачки на винт
- Два термометъра(да се побират в буркана)
- Фолио алуминиево
- Черен картон
- Хронометър

Алгоритъм:

1. Обгърнете буркан 1 с фолио от вътрешната страна.
2. Обгърнете буркан 2 с черен картон от вътрешната страна.
3. Поставете и в двата буркана термометър, затворете плътно с винт.
4. Засечете време(3 мин).
5. Наблюдавайте!

***Извод:** Температурата се вдига по-бързо в буркана, обгърнат с черен картон. Слънчевите лъчи, които достигат до земята се разделят на къси (светлинни) и дълги (топлинни) електромагнитни лъчи. Стъклото лесно пропуска светлинните и по-трудно топлинните лъчи. В буркана с алуминиевото фолио лъчите се отразяват от метала. В буркана с черния картон лъчите се поглъщат от картона. Картонът само излъчва енергия, но дължината на вълната е по-голяма от тази на слънчевите лъчи и те не могат да излязат навън.*

Така действа и атмосферата на Земята. Тя пропуска слънчевата енергия, която достига до нас, основно под формата на светлина и се изпозва от организмите. Проблемът е, че парниковите газове не позволяват на топлината да премине през атмосферата, така че тя се връща обратно, като повишава температурата.

Дейността е подготвена за гимназиален етап, но е подходяща за всички възрасти в зависимост от начина на обяснение.

2. Лесен експеримент за парниковия ефект

Цел: Моделиране на парников ефект, изясняване механизма на действие на процеса.

Необходими материали:

- Два буркана с капачки
- Вода
- Слънчево място

Алгоритъм:

1. Вземете два еднакви по големина буркана.
2. Сипете по 1 лъжица вода във всеки буркан.
3. Поставете капачката само на единия буркан.
4. Преместете бурканите на слънчево място.
5. Наблюдавайте промените след няколко часа!

***Извод:** Отвореният буркан не се е променил, може би водата в него е намаляла леко.*

Затвореният буркан е загрял и стъклото е запотено. Какво се е случило? Топлината от слънцето не може да избяга от затворения буркан, точно както топлината от Земята не може да премине поради парниковите газове.

Дейността е подходяща за начален и прогимназиален етап.

3. Да си направим парник

Цел: Изследване на естествения парников ефект чрез конструиране на парник от отпадъчни материали.

Необходими материали:

- 1 пластмасова бутилка от 2 литра
- 1 пластмасова бутилка от 0,5 литра
- Ножици или макетен нож
- 1 пластмасова чиния
- Опаковъчна хартия
- Перманентни маркери
- Тиксо
- Почва
- Вода
- Термометър

Алгоритъм:

1. Отрежете голямата бутилка в широката част под гърлото и украсете по желание.
2. Отрежете малката бутилка на около 12 см от дъното – това ще бъде вашата саксия.
3. Украсете саксията с хартия, панделки, оцветете с маркери или я оставете без украса – зависи от вашето желание и вкус.
4. Напълнете с пръст, добавете семена и вода.
5. Поставете саксията в пластмасовата чиния. Измерете температурата до саксията. Отбележете резултата.
6. Покрийте с похлупака от голямата бутилка и оставете така за известно време.
7. Поставете термометър под похлупака и измерете температурата – отбележете резултата. Какво води до наблюдаваната разлика?
8. Грижете се за засаденото растение и след експеримента!

Извод: *Топлината не може да избяга от покритата саксия и затова температурата се повишава, също както и топлината от Земята не може да премине поради парниковите газове и това води до климатични промени.*

Дейността е подходяща за всички възрасти, но с различна степен на самостоятелност при манипулациите.

4. Да запазим баланса

Цел: Да демонстрираме невидимия баланс между двата газа – въглероден диоксид и кислород.

Необходими материали:

- Стъклени буркани с различна големина
- Свещ с подходяща големина
- Дъска за пластелин или друга плоскост
- Пластелин или глина

Алгоритъм:

1. Закрепете свещта на дъската с помощта на пластелин.
2. Сапалете свещта и покрийте с един от бурканите.
3. Засечете за колко време свещта ще изгасне.
4. Сменете буркана и засечете отново и отново.

Извод:

Всички живи същества се нуждаят от кислород, за да дишат. При горенето, както и при изгарянето на горива, се образува въглероден диоксид. Фотосинтезата подпомага образуването на кислород, но роцесът изисква време. Важно е да се поддържа баланс между тези атмосферни газове.

Дейността е подходяща за всички възрасти.

5. Топене на ледниковите шапки

Цел: моделиране на топенето на ледниковите шапки

Необходими материали:

- Две купи
- Сняг или лед (от фризера)
- Пепел, сгурия или пръст (лека)
- Лампа или преки слънчеви лъчи
- Хронометър

Алгоритъм:

- Поставете в двете купички равно количество от снега или леда.
- Една от купичките със сняг поръсете с пепелта.
- Поставете на слънчево място или близо до лампа.
- Засечете време (3 мин).
- Наблюдавайте!

Извод:

В запрашената купичката снегът се топи по-бързо, защото тъмния цвят привлича по-силно слънчевите лъчи и защото твърдите частици се свързват със снега. Това е причината за топенето на ледниковите шапки.

Дейността е подходяща за всички възрасти.

6. Изкуство от отпадъци

Цел: Участниците да разберат екологичната идея за преработване на отпадъците чрез средствата на изкуството.

Необходими материали:

- Кори от яйца
- Празни ролки от тоалетна харния
- Пластмасови бутилки, чаши, капачки
- Кашони, хартии
- Лепило
- Ножица
- Боички, перманентни маркери
- Други според конкретната идея

1. Октопод от тоалетна ролка

- Оцветете ролката с бои в желан от вас цвят.
- Оставете да изсъхне и разражете почти до средата на лентички.
- Използвайте маркер, за да навиете лентичките нагоре, за да се „накърят“.
- Нарисувайте или залепете очи и уста.
- Добавете украса и на пипалата – точки, вълнообразни черти.

Други възможности от тоалетна ролка

2. Сърце от кори за яйца

- Изрежете формичките и залепете върху картон във формата на сърце.
- След като изсъхне, оцветете в червено.
- Когато боята изсъхне, изрежете по ръба и залепете на дъното на празна кутия от бонбони. Тя ще служи за рамка на картината.

3. Модно ревю с дрехи от найлонови торбички

Осигурете найлонови торбички, пликове за боклук в различни цветове, тиксо, телбод, маркери, цветна хартия, ленти и панделки от стари букети и др. Покажете снимки с различни костюми и оставете децата да се развихрят. Идеален старт на вечерния бал с

маски.

 Дейностите могат да се моделират така, че да са подходящи за всички възрасти .

7. „Спорът за сметището“

Цел: Решаване на екологичен конфликт.

Необходими материали: *Разпечатани текстове и инструкции*

Алгоритъм:

Насочете участниците към следния текст:

ГРАДЪТ НА ПРАХОСНИЦИТЕ стига до положение, когато сметището им е препълнено. То е разположено на границите на града и продължава да функционира само защото здравните власти решават, че закриването му ще доведе до опасността от нелегално изхвърляне на отпадъци. Продължаващото функциониране на сметището среща силната и гласна съпротива на местните жители, които се основават на плана за закриването му и на създаването на зона за отдих на същото място, в момента на достигане на капацитета му.

Напоследък е потвърдено замърсяване на подводните води, което става достояние на обществеността поради дейността на екологичните групи. По този начин възможността за по-нататъшното разширение на сметището е осуетена. Официалните представители на властите съобщават, че сметището ще бъде окончателно закрито в рамките на 12 месеца.

Населението на града е 250 000 души. От икономическа гледна точка участието на промишлеността и на селското стопанство и равностойно. През 2012 г., след разглеждане на

плановете за развитието и потребностите на града, е решено да се изгради допълнително сметище, което да обслужва нуждите на града. Проектната площ е 175 акра и се намира на 10 километра северно от града, известно като „Мястото без миризми“. Веднага, през 2013 г. хората, които живеят наоколо, изразяват съпротива си срещу откриването на новото сметище. Тъй като има натрупан опит от подобни действия в други части на страната, градът ангажира най-добрите консултанти, които могат да бъдат намерени, и се опитва с тяхна помощ да се справи напълно с предвидимите последици.

Въпреки най-добрите намерения и усилията да се намалят евентуални вреди и влияния върху околната среда, обществената опозиция не намалява. Най-силно организираната част от опозицията представлява група собственици на домове на стръмнината, която гледа към споменатата местност. Те също се подкрепят от група граждани, които живеят по пътя, водещ до новото сметище.

Основният технически проблем е свързан със замърсяването на подземните води в областта (някои от непосредствените съседи имат кладенци, от които черпят вода) и с близкия поток, който е високо ценен поради възможността да се лови пъстърва в него. Тези опасения се са поддържани както от местните природозащитни организации, така и от представители на академичната общност. Опасенията за здравните ефекти, за миризмата, за шума и за усиленото движение също биват изразявани. Преди два месеца камион с опасни отпадъци се обръща близо до града, което причинява евакуация на някои жители. Това събитие забележимо увеличава напрежението и емоциите между гражданите.

Поддръжката за новото сметище започва да намалява, когато един от официалните представители на властта, който първоначално е бил за построяването на новото сметище, бива цитиран в пресата „че няма да позволи неговите избиратели да станат бунище на града на прахосниците“.

Групите, които са загрижени за последствията за бизнеса и за индустрията в града при евентуална липса на сметище, започват да оказва натиск върху официалните власти да пренебрегват съпротивата на гражданите и да предприемат акцията, която е насочена към развитието на града. Икономическите проблеми вече засягат града във връзка с

необходимостта да се намали замърсяването на въздуха. Създаването на допълнителни пречки може да остави много хора без работа.

С цел да се предотврати разрастването на спора, официалните власти решават да поканят представители на Асоциацията на собствениците на домовете около проектираното сметище и представители на групите, които са загрижени за икономическите ефекти върху развитието на града. Срещата с тях е за изучаване възможностите за водене на преговори с цел постигане на решение за „отпадъчната криза“.

Участниците са помолени да се подготвят да обсъдят проблемите си, както и алтернативи, които смятат, че могат да бъдат полезни и приложими в създалата се ситуация.

Отделете двама участници и им предложете да бъдат представители на официалните градски власти, Запознайте ги с инструкцията, дадена по-долу.

На участниците в спора (участниците разделете на 2 групи по 6-7 човека) също дайте инструкцията.

ИНСТРУКЦИЯ ЗА ОФИЦИАЛНИТЕ ГРАДСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ

Вие сте помолени да ръководите срещата, която включва представители на всички основни групи, заинтересовани да се решат проблемите, свързани със сметищата на града.

Вие знаете, че няма много реалистични алтернативи за възможни нови места, тъй като отново ще възникнат проблеми и ще има противници на проекта. Вие смятате, че трябва да опонирате на обществените възражения и съпротива, ако съществува подобен шанс. Вие искате твърде много срещата да бъде ефективна.

Задачата ви е подготвите дневен ред. Вие можете да се срещнете с групите, за да подготвите сесията, ако смятате, че това ще помогне.

За да помогнете да се напише сценарият, вие трябва да отчетете:

- какви са проблемите в този спор от вашата гледна точка;
- какви са проблемите според останалите групи;
- какви, мислите, са целите на гражданите;
- какво очаквате да постигнете на първата среща;
- какъв ще бъде приемливият изход за вас, ако този спор може да бъде решен?

ИНСТРУКЦИЯ ЗА УЧАСТНИЦИТЕ

Вие трябва да се подготвите за участие в предстоящата среща между различните групи, които са „за“ или „против“ новото сметище.

Представители на градските власти ще се обърнат към вас, за да подготвите срещата.

Междувременно трябва да помислите върху следните въпроси във вашата група:

- какви са проблемите в този спор от ваша гледна точка;
- какви са проблемите в този спор от гледна точка на другите групи;
- каква е целта или целите на вашата група;
- какви са някои възможни варианти или предложения, които ще помогнат да постигнете целите;
- какви ще бъдат целите и предложенията на другите групи;
- какво бихте искали да постигнете на първата среща.

Вие имате възможност да представите вашата група. Решете какво ще кажете и как то ще помогне да постигнете целите си.

След двадесет-минутно обсъждане по групи, насочете участниците към започване на преговорите. Етапите на преговаряне са описани при етническите общности.

Дейността е подходяща за гимназиален етап.

8. „Декларация за отговорност“

Цел: Приемането на отговорността за запазване и защита на природата като лична за всеки участник.

Алгоритъм:

- Помолете участниците да прочетат написаното, като изработят обща декларация за защита на природата. Те трябва да знаят, че:
- В структурата на Народното събрание функционира постоянна Комисия по опазване на околната среда. Постоянните парламентарни комисии изготвят доклади до определени държавни органи и организации, подготвят проекти за нормативни актове, поканват и изслушват мнения (на специалисти в определена област).

- Общината е юридическо лице и има право на собственост и самостоятелен общински бюджет.
- Гражданите участват в местното самоуправление, като решават непосредствено чрез общи събрания, референдуми или по друг начин въпроси от местен характер или чрез избраните от тях органи, които формират и провеждат политика в съответствие с интересите на населението.
- Общинския съвет определя политиката на общината за изграждането и развитието ѝ, решава местните проблеми, свързани с икономиката, опазването на околната среда...
- От общинския съвет се финансират дейности по опазването на околната среда.
- На кого смятате да я изпратите? Какъв ефект смятате, че ще има?

Дейността е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

9. Теми за дебати, групови проекти и изследвания, презентации и есета

- „Земята не принадлежи на нас... взели сме я назаем от нашите деца...“ - Съгласни ли сте с това твърдение? Защо? Защитете своята позиция.
- „Някои хора вярват, че човешката дейност уврежда планетата. Други са сигурни, че тя прави Земята по-добро място за живот. Какво е твоето мнение? Подкрепи го с факти.
- Как човешката дейност се отразява на земната атмосфера?
- Защо нарастването на населението на земята е толкова сериозен проблем? Как то се отразява на околната среда?
- Какво представлява „Часът на Земята“? Помага ли тази инициатива? Как? Разработете кампания за промоция на идеята сред вашите съученици и родители.
- Може ли усилията на един човек да повлияят на състоянието на околната среда? Как?
- Човекът постепенно изчерпва всички природни ресурси. Какви алтернативи има за нашите наследници?
- В индианските племена хората са имали имена, свързани с най-силната черта на х-ра им. Слънчев лъч, поточе, сурова планина. Насочете се към добрите си качества и измислете своето индиански име.

Раздел 3- ВЪЗДУХ И ВОДА

Атмосферата на Земята е газовата обвивка на земното кълбо. Представлява смес от газове, водни пари и твърди частици. Тя предпазва живите организми, като спира голяма част от вредните ултравиолетови лъчи. Земната атмосфера няма ясно изразена горна граница. Най-външните ѝ слоеве се простират до няколко хиляди километра височина, но 90 % от нейната маса е съсредоточена в приземния 16-километров слой. Въпреки липсата на точна геометрична граница между атмосферата и космическото пространство, може да се дефинира понятието *физическа граница*. Физическата граница на атмосферата е височината, до която въздухът е все още достатъчно плътен, за да се регистрират ред физични явления, съотносими към земните, а не към космическите.

Между атмосферните слоеве няма рязка граница. С най-голямо значение за живота на Земята е тропосферата – най-близкият до земната повърхност слой. Животът на Земята е възможен благодарение и на озоновия слой, който я защитава от ултравиолетовите лъчи.

Въздухът е сравнително постоянен като състав: азот 78%, кислород 21%, въглероден диоксид 0,05%, инертни газове и водни пари. Във въздуха откриваме и естествени замърсители като прах и вулканична пепел, както и замърсители, отделени в резултат на човешката дейности.

Времето и климатът се формират в приземния слой на атмосферата – тропосферата. Климатът е многогодишния режим на времето на дадено място. Неговите елементи са температура, валежи, ветрове, атмосферно налягане. Климатът се определя от фактори като слънчева енергия, обща атмосферна циркулация, географска ширина, повърхност (суша, вода, релеф, растителност, снежна покривка) и др.

Въз основа на климатичните фактори в конкретна географска обстановка се образуват климатичните пояси на Земята – въздушни ивици от двете страни на Екватора, в които климатичните елементи имат сходни характеристики, иначе казано формира се определен климат. Климатичните пояси са екваториален, субекваториален, тропичен, субтропичен, умерен, субполярен и полярен.

Хидросферата е съвкупността от всички води на Земята — океани, морета, реки, езера, язовири, блата, ледници, подземни води, водата в атмосферата. Тя покрива 71% от площта

на Земята. Ресурсите от прясна вода в хидросферата са не повече от 2,52% от общия обем на хидросферата. Хидросферата е прекъсната геосфера, като водните обекти са разположени дискретно (прекъснато) по земната повърхност. Тя се характеризира с непрекъснато движение, тъй като водите постоянно преминават от едно агрегатно състояние в друго (Воден кръговрат).

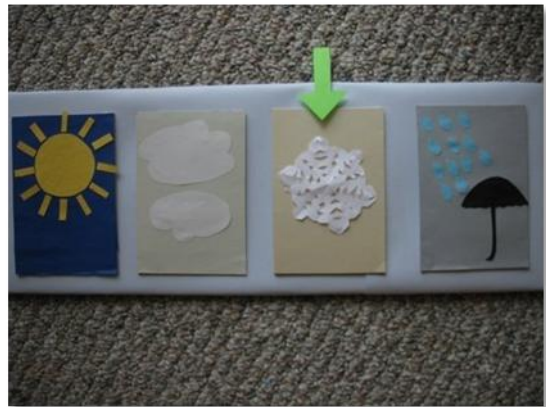
Идеи за дейности

1. Мини табло за времето

Цел: Създаване на навици за проследяване на времето, работа за наблюдателност.

Необходими материали:

- Картон за основата и за фигурите
- Хартия за обвиване на картоната – останала от различни опаковки
- Ножици
- Карфици или пинчета
- Лепило и Тиксо
- Щипка за пране или голям кламер

Алгоритъм:

- Отрежете правоъгълно парче от картоната. Покрийте го със светла опаковъчна хартия.
- Изрежете по-малки картончета, покрийте с опаковъчна хартия и залепете върху всяка от тях различни символи на времето – слънце, облак, сняг, дъжд...
- Закачете символите на таблото с карфиците.
- Изработете малка стрелка от хартия и я оцветете в ярък цвят. Прикрепете я към щипката. С нея лесно децата ще отбелязват времето през деня.
- Изберете подходящо място и поставете там таблото.

Дейността е подходяща за начален етап.

2. Вятърна въртележка

Цел: Проследяване на силата на вятъра.

Необходими материали:

- Хартия или PVC фолио от стари пластмасови папки
- Ножица
- Флумастри
- Молив или пръчица със съответния размер
- Кабърче

Алгоритъм:

- Изрежете от хартията или фолиото квадрат
- Оцветете по желание
- Сгънете по диагоналите
- Срежете по диагоналите, без да стигате до центъра
- Прегънете правите ъгли навътре и закрепете с кабърчето върху молива
- Тествайте силата на вятъра!

Получените въртележки могат да се използват и за украса.

Дейността е подходяща за начален етап.

3. Ветропоказател

Цел: Проследяване посоката на вятъра.

Необходими материали:

- Кофичка от кисело мляко
- Сламка

- Молив с гумичка
- Пинче или карфица
- Хартия
- Тиско
- Ножица или макетен нож

Алгоритъм:

- Изрежете два по-големи и 4 по-малки триъгълника от хартията.
- Напишете посоките на малките триъгълници – изток, запад, север, юг.
- Големите триъгълници поставете от двете страни на сламката, като я срежете, за да ги закрепите. Ако искате добавете и малко лепило.
- Пробийте дупка в центъра на дъното на кофичката от кисело мляко и в нея поставете молива с гумичката
- С пинчето закрепете сламката върху молива, като внимавате триъгълниците да са перпендикулярни към земята. Уверете се, че сламката се движи свободно.
- Изпробвайте ветропоказателя!

Извод: Вятърът се причинява от движение на въздуха в атмосферата. Неговата посока оже да бъде измерена.

Дейността е подходяща за начален и прогимназиален етап.

4. Водно колело

Цел: Проследяване на силата на водата.

Необходими материали:

- 2 пластмасови чинии за еднократна употреба
- Молив
- Тел от закачалка за дрехи
- 9 малки пластмасови чаши – за кафе

- Хартиено тиксо – 4 см широко
- Източник на вода

Алгоритъм:

- Пробийте дупка в центъра на чиниите.
- Поставете чиниите с гръб една към друга и ги залепете с тиксото.
- Откъснете толкова тиксо, колкото е обиколката на чинията плюс 10 см.
- Залепете чашите една под друга върху тиксото.
- Закрепете лентата с чашите върху колелото от чиниите и закрепете с още тиксо, като поставяте тиксо както между чашите, така и прикрпайки чашите по-здраво към конструкцията.
- Промушете телта през средта.
- Готови сте за тест на водното колело.

Извод: *Наблюдавайте скоростта, с която се движи колелото при различна сила на водната струя. Ако добавите и конец и тежест може да видите как тежестта се повдига под напора на водата. Силата на водата може да се използва за енергия.*

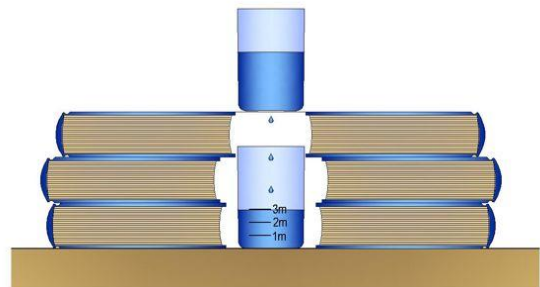
Дейността е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

5. Воден часовник

Цел: Проследяване на силата на водата.

Необходими материали:

- Две пластмасови бутилки от 1 литър
- Перманентен маркер
- Часовник със секундарник за калибриране

Алгоритъм:

- Отрежете и двете бутилки в широката част под гърлото.
- Направете малка дупка в дъното на едната бутилка.
- Поставете бутилката с дупка в другата бутилка.
- Сипете вода в горната бутилка и засечете за колко време ще изтече тя. Отбележете нивото на долната бутилка в зависимост от времето на изтичане.

Дейността е подходяща за всички възрасти.

6. Пясъчен воден филтър

Цел: Демонстрация на процеса на пречистване на водата.

Необходими материали:

- Половин литър кална вода
- Пластмасова бутилка от 2 литра с капачка
- Отрязана наполовина пластмасова бутилка от 2 литра
- Мензура от 1 литър
- 2 кофички от кисело мляко
- 1 лъжица стипца /алунит
- 1 чашка фин пясък
- 1 чашка едър пясък
- 1 чашка дребни камъчета
- Филтър за кафе
- Ластик
- Лъжица за разбъркване

Алгоритъм:

- Напълнете бутилката с калната вода. Забележете как изглежда и мирише.

- Сложете капачката на бутилката и я разтърсете за 30 секунди. След това наливайте водата от едната кофичка за мляко в другата около 10 пъти. Така аерираме.
- Зсипете водата в отрязаната бутилка и отново наблюдавайте как изглежда и мирише.
- Добавете стипцата и разбъркайте бавно с лъжица в продължение на 5 минути. Какво се случва с водапа при разбъркването.
- Оставете водата спокойна за 20 мин., като я проверявате на всеки 5 минути. Разгледайте утайката.
- С ластика закрепете филтъра на гърлото на отрязаната наполовина бутилка. Поставете я с гърлото надолу в мензурата.
- Поставете камъчетата, след това едрия пясък и най-накрая дребния пясък в бутилката.
- Внимателно налейте около 2 литра чиста вода, за да почистите филтъра. Наливайте внимателно, за да не разместите слоевете.
- Изхвърлете водата от мензурата.
- Налейте бавно 2/3 от калната вода като се старайте утайката да остане в първия съд.
- След като водата премине през филтъра сравнете калната вода с филтрираната.

Извод: *Течащата вода има способността да се прочиства чрез естествени биологични процеси и физическа филтрация. Филтрирането се използва и като начин за пречистване на отпадъчни води.*

Дейността е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

7. Теми за дебати, групови проекти и изследвания, презентации и есета

- „Животът на Земята без вода е невъзможен“. Продължи това твърдение, като дадеш конкретни примери и факти.
- Представете си, че всеки човек има право само на 1 литър питейна вода на ден. Как ще използвате вашия литър? Как ще задоволите другите си нужди?
- Силата на вятъра е неизчерпаем енергиен източник. Как можем да я използваме най-ефективно? Дайте идеи.

- Кои са причините за замърсения въздух? Как замърсеният въздух се отразява на живота ни? Можем ли да променим нещо? Как?
- Климатичните промени – заплаха или просто неудобство?
- Ако можехте да избирате в какъв климатичен пояс искате да живеете, кой би бил той и защо?
- Какво би било менюто ни ако живеехме на южния полюс?

Раздел 4- ЖИВОТИНСКИ И РАСТИТЕЛЕН

Една от най-сложните обвивки на Земята е биосферата. Тя е изградена от микроорганизми, гъби, растения и животни. Растенията, животните и средата, в която те живеят, функционират като едно цяло, съществуват в равновесие и го поддържат. Това са елементите на екосистемите. Екосистемите са модели на взаимодействие между живата и неживата природа.

Факторите за развитието и разпространението на екосистемите са: **климатът** (количеството слънчева енергия на земната повърхност не е еднакво в различните географски ширини; то определя количеството светлина, температурния и валежния режим на съответната географска ширина; светлината, както и различното съчетание на топлина и влага създават условия за развитие на специфични растителни и животински видове, приспособени към съответната среда), **почвите** (осигуряват на растенията вода и минерални соли, които се преработват в хранителни вещества; растителните видове имат различни изисквания към почвите; почвеното разнообразие е предпоставка за видово разнообразие и по-добра продуктивност на растителния свят), **релефът** (влие чрез надморската височина и изложението на склоновете) и **човекът** (влие върху екосистемите чрез стопанската си дейност, като променя условията на средата, поменя връзките в екосистемите и нарушава равновесието и внася промени и унищожава екосистеми).

Основният процес, чрез който си извършват пренос и преобразуване на енергия и вещества в биосферата е фотосинтезата. Друг процес е разлагането на органичните вещества.

Идеи за дейности

1. Име и животно

Цел: Представяне на участниците и установяване на начални познания за животинския свят.

Необходими материали: няма

Алгоритъм:

- Участниците се представят, като след името си добавят любимо животно.
- Имитират го и го характеризират с няколко думи.
- Играта може да се усложни при деца над 10 години, като първо се повтарят името, животното и имитацията на предходното и тогава е собственото себепредставяне.

Дейността е подходяща за начален етап.

2. Докосни

Цел: Проверка на познанията за природата.

Необходими материали: няма

Алгоритъм:

- Водещият назовава обекти от природната среда - вода, трева, цвете, гъба, дърво и т.н.
- Участниците се стремят максимално бързо да докосват колкото може повече от тях.

Играта може да се трансформира и да се използва и при въвеждане на нов материал, свързан с екологичното образование, като се проверява възприетото: напр. разпознаване на видове растения.

Дейността е подходяща за начален етап.

3. Хранилка за птици

Цел: Изработване на хранилка за птици, като част от грижата ни за природата.

Необходими материали:

- Празна пластмасова бутилка от 1,5 литра
- Две дървени лъжици
- Метална кукичка и гайка
- Канап или тел за връзване
- Макетен нож или ножици
- Семена за хранилката

Алгоритъм:

- С нож изрежете на кръст две по две 4 П-образни дупки под лек наклон в два срещуположни края на бутилката първата двойка на около 4-5 см над дъното, а втората – 10 см над първата (виж илюстрацията).
- Поставете лъжиците в дупките и напълнете бутилката със семена.
- Пробийте капачката на бутилката и поставете кукичка на винт. Прикрепете я с гайката.
- Завържете канап или тел на кукичката и вазийне капачката на бутилката.
- Окачете на дърво и не забравяйте да добавяте семена.

Дейността е подходяща за прогимназиален и гимназиален етап.

4. Рисуване върху камъни

Цел: Създаване на връзка между живата и нежива природа със средствата на изкуствата.

Необходими материали:

- Гладки камъчета, които сте намерили
- Четки за бои – плоска, кръгла
- Акрилни бои и лак
- Мушама за предпазване на повърхностите

Алгоритъм:

- Измийте добре камъните и ги подсушете.
- Изберете животно, което ще рисувате, като съобразите с формата на камъка.
- След рисуването оставете да изсъхне добре.
- Нанесете лак, за да осигурите траен ефект.
- Подгответе място за поставянето на камъните.
- Организирайте изложба.

Дейността е подходяща за всички възрасти.

5. Табелки за зеленчуковата градина

Цел: Затвърждаване на знанията за отглежданите зеленчуци и подправки, облагородяване на средата

Необходими материли:

- Дървени дъсчици и колчета

- Шкурка
- Бои и лак
- Четки
- Перманентен маркер
- Чук и пирони

Алгоритъм:

- Със шкурката загладете дъсчиците и колчетата.
- Оцветете дъсчиците с боята и оставете да изсъхнат.
- Напишете имената на растенията с маркера и украсете. Може да напишете своите имена на гърба на табелките.
- С пирончетата заковете дъските към колчетата.
- Лакирайте. Като изсъхнат табелките са готови за поставяне в градината

Дейността е подходяща за всички възрасти. Дейността не е подходяща за деца със СОП

6. Фотоапарат

Цел: Наблюдение на природата

Необходими материали: Децата са подходящо облечени за занимание сред природата

Алгоритъм:

- Децата се разделят по двойки.
- Едното дете е “фотоапарата”, то е със затворени очи.
- Другото е “фотографа”, то избира гледка, която му харесва, насочва внимателно “фотоапарата” и с потупване по рамото му дава знак да отвори очи и да запомни тази гледка.
- После ролите се сменят.
- Следва дискусия, на която всеки представя своите „снимки“.

Дейността е подходяща за начален и прогимназиален етап.

7. Съвет на всички живи същества

Цел: Приемане на различията, емпатия.

Алгоритъм: Това е ролева игра. Всеки участник избира да представлява и говори от името на определено живо същество по време на Съвета. Преди съвета се изработват маски. Темата на съвета зависи от възрастта на участниците, но трябва да бъде свързана с проблемите в хабитата на всяко живо същество. Съветът трябва да приключи със споразумение. Водещият дава думата и съблюдава спазването на правилата. Играта е добър преход към карнавал на животните.

Дейността е подходяща за всички възрасти.

Раздел 5- БЪДИ АКТИВЕН

Бъдещето на Земята зависи от всеки един от нас. Ето някои идеи какво бихме могли да направим, за да ограничим вредите, които нанасяме и да дадем шанс Земята да се възстанови:

Стъпки за всеки от нас:

1. Използвайте възобновяема енергия
2. Купувайте енергийноефективни уреди
3. Използвайте енергоспестяващите лампи
4. Изключвайте телевизорите, видео и аудио системите и компютрите, когато не ги използвате.
5. Включвайте пералнята или миялната машина, само когато можете да ползвате пълния им капацитет. Не използвайте сушилнята.
6. Не оставяйте вратата на хладилника отворена по-дълго време от необходимото.
7. По възможност не поставяйте печката и хладилника един до друг.
8. Когато се придвижвате на къси разстояния, ходете пеша! Използвайте колело за близки разстояния и пазаруване. За по-дълги разстояния използвайте обществения транспорт.
9. При пазаруване използвайте торби от плат или друг подобен материал за многократна употреба.
10. Спирайте водата когато си миете зъбите, сапунисвате косата или тялото.
11. Купувайте местни подукти.
12. Дарявайте ненужните дрехи, вещи, мебели.
13. Включвайте се в акции за почистване. Не замърсявайте.
14. Намалете силата на отоплението.
15. Събирайте разделно отпадъците.
16. Рециклирайте.
17. Засадете дърво.
18. Ограничете месото поне за ден-два от седмицата.
19. Използвайте и двете страни на листа при писане.
20. Ограничете употребата на съдове и вещи за еднократно ползване.
21. Събирайте дъждовна вода в контейнер за поливане.

Раздел 6 ЗА ПРЕПОДАВАТЕЛИ И РЪКОВОДИТЕЛИ НА ДЕЙНОСТИТЕ

(В този сектор на помагалото са разписани подробни разяснения , за работа с ученици от различните възрасти, както и деца със СОП и физически увреждания, представени са тестове за самооценка с отговори и предложения за допълнителни дейности)

Особености и специфика при подрастващите със СОП

Децата и юношите със специфични обучителни потребности /СОП/ изпитват задълбочаващо се затруднено овладяване на академичните умения и преживяват постоянно усещане за неуспех, особено когато с тях се работи само и единствено по стандартните за масовото училище обучителни методики. За тях са особено важни творческите задачи, възможността да използват нестандартни мислене и заниманията извън училищна среда. Там те могат да свържат „трудната“ теория с практиката, да осмислят академичните връзки и да се изкачат на по – високо образователно ниво.

Емоционални и поведенчески реакции при деца и юноши със СОП

- ❖ Вербано и физическо изразяване на раздразнителност и враждебност
- ❖ Гневни изблици
- ❖ Безпокойство и проява на страх; тревожност
- ❖ Склонност към депресия;изолация; чувство за вина
- ❖ Фантазиране, бягство, замечтаност, лесна уморяемост
- ❖ Склонност към риск и опасности
- ❖ Антисоциално поведение
- ❖ Загуба на самочувствие и ниска самоувереност
- ❖ Прояви на нерешителност, ниска степен на самостоятелност и зависимост към възрастните в процеса на учене
- ❖ Ниска самооценка, лесна внушаемост, ограничена адаптивност
- ❖ Идентификация с образа на неуспяващ човек
- ❖ Безпокойство, тревожност и страх

- ❖ Емоционална потиснатост и психосоматични реакции
- ❖ Потивопоставяне, опозиционно поведение
- ❖ Нарушени социални взаимоотношения

Педагогически проблеми

- Бавно и трудно приспособяване към училищната среда
- Трудно превключване от една дейност към друга
- Липса на гъвкавост
- Бърза уморяемост при еднотипни занимания
- Импулсивност и отсъствие на самоконтрол
- Повърхностно мислене и липса на адекватни стратегии за учене
- Лоши способности за планиране и слаби организационни умения.

Обща характеристика на типове деца и юноши

Характеристиката е обща за всички подрастващи и включва децата и юношите със СОП и по – леките физически увреждания, като при последните две групи негативните прояви са със завишени стойности.

Сангвиничен тип:

Отличават се с умерена и равномерна възбудимост на мозъчната кора, която работи интензивно и приема външните влияния. Децата са нервно здрави и силни, с най – добри биологични предпоставки за развитие. Рядко изпадат в афективни състояния. С добро поведение в училище и къщи. Инициативни, самоуверени и не са твърде чувствителни към критиката. Леко придобиват положителни навици, бързо се освобождават от лошите, послушни и дисциплинирани. Редовно и прилежно изпълняват задълженията си, бързо приспособими са. Общителни, приятелски настроени и дружелюбни. Весели, с бързи движения. Живи и темпераментни деца. Имат разнообразни интереси. Много трудоспособни. Този тип деца учат лесно и са много добри ученици. Много устойчиви на нервно напрежение. Възпитават се много лесно.

Флегматичен тип:

С нормална функция на мозъчната кора. С малко по – слаба възбудимост и по – бавна преработка на външните влияния. Нервно здрави и силни. Поведението им е мирно и спокойно. Те не проявяват силни емоции и не изпадат в афекти /ярост, сръдня и гняв /. Поддържат добри приятелски взаимоотношения, но не се сближават особено много със съучениците си. Трудно се привързват и неохотно създават голямо приятелство. При среща с нови хора изразяват подозрение и недоверие, държат се на разстояние. Доста вглъбени са в себе си. В училище и къщи са спокойни и дисциплинирани. С малко забавена подвижност са и нямат интерес към буйни и шумни игри. Като ученици са съвестни, но малко бавно овладяват учебния материал. При работа са издръжливи и упорити. Енергични са при преодоляване на пречки и трудности. Имат развито чувство за ред, педантичност и чистота. Нещата им са винаги подредени, пазят дрехите си и са чисти и спретнати. В училище успехът им варира от добър до отличен. Говорят бавно, леко развлечено. Изразяват се правилно и логично. Много устойчиви на нервност и стрес. Свити, затворени и егоцентрични, те често имат склонност към самоизолация. Необходимо е да се включват в подвижни игри и да се насърчават да работят в групи.

Холеричен тип:

Отличават се с прекалена възбудимост на мозъчната кора. У тях силните преживявания са много чести. Учените отделят три варианта на поведение и характеристика на децата и юношите от холеричен тип:

Първи вариант: Отличават се с повишена чувствителност, темперамент и подвижност. С ускорен говор и висока трудоспособност.

Втори вариант: Неуравновесени деца, с чести смени на настроение и пристъпи на агресия. Това се много импулсивен тип подрастващи. Говорят силно и изразно бедно.

Трети вариант: Децата и юношите имат всички характеристики като тези от втори вариант, но в изключително завишена степен. Това са избухливи и необуздани. Говорят бързо, кресливо, грубо; жестикулират и движат тялото си неадекватно на казаното. При тях често срещани са говорните смущения.

Деца от втори и трети вариант създават много проблеми при обучението и възпитанието. Те са недисциплинирани, нарушават правила и ред, конфликтни са. Много инатни и вироглави. От друга страна са пъргави, прями и упорити. Приявяват стремеж към лидерство от агресивен тип. Обичат да подчиняват другите. Не са склонни да се въздържат от насилие. Лесно се влияят от лоша среда. Авантюристи са. В работни условия не са издръжливи и се концентрират трудно. **Преходът игра – учене е мъчителен за тях.** Училищните задължения са склонни да пренебрегват, липсва им системност в ученето. Слабо развито е чувството им за ред и порядък. Успехът им в училище е колеблив.

Пубертетът е труден период за всички, но за подрастващите от третия вариант може да се окаже и критичен. При тях обикновено много рано се събужда интересът към секса. Нервната им възбудимост се засилва от внезапните физиологични и психични промени, което влияе на склонността им към неподчинение, агресия и лоши постъпки. Всяка инфекциозна болест през този период повишава тези характеристики. Тийнейджърите стават още по – податливи на неврози. Допълнителни усложнения се допринасят при действия от страна на възрастните, мятащи се между сурови наказания и глезене.

Меланхоличен тип:

Отличават се със забавена мозъчна функция. Пасивни са в училище и къщи, често самотни, спокойни и кротки. Склонни са към подценяване на възможностите си, малодушни са, срамежливи и боязливи. Малко подвижни, те не обичат промените. Неохотно завързват познанства и поддържат приятелства с връстници. Към чуждите хора са страхливи и недоверчиви. У тях преобладава тъжното настроение. Възбуждащите случки и силните сцени им влияят неблагоприятно – довеждат ги до нервно изтощение и изпадане в състояние, подобно на депресия. Общото им здравословно състояние е колебливо – нямат апетит, боледуват често, лекуват се бавно и продължително. Учениците от този тип са със слаба работоспособност, малко се интересуват от явленията, предметите и случките от заобикалящия ни свят. При учене и работа умората настъпва бързо. По време на изпит изпадат в силни стресови моменти, водещи до почти напълно онемяване. Страхът при тях е силен повече, отколкото при другите типове. Деца и юношите говорят бавно, тихо и монотонно. Речникът им е беден и необразен. Често се срещат и говорни смущения. Склонни са към нервност, която се характеризира с апатия, разсеяност, незаинтересованост и тъжни чувства. Подрастващи с такъв тип висша нервна дейност

представяват проблем по отношение на възпитание и обучение. Усилията на възрастните е необходимо да се насочат към поощряване и развиване на възбудимостта. Добре е да им се предлагат силни и вълнуващи занимания и впечатления – например: зрителни – ярки багри и биещи на очи форми; слухови – весели мелодии, тактилни – опипване на грапави, груби и гладки предмети и материи и др. Радостните преживявания са отлична терапия. При игрите е добре да се окуражават с цел развиване самоувереността и вярата им в собствените способности. Похвалата е несравнимо възпитателно средство при тях.

Възпитателен процес при подрастващи със СОП

Тежък и продължителен процес. Необходимо е мерките да са насочени към премахване на прекалената възбудимост. Задължително е да се прилага и поддържа определен режим, да се предлагат тихи и спокойни занимания и да се осигури мирна и приятелска атмосфера. **В училище и вкъщи е от особено значение начина на разговаряне с детето. Тихата и спокойна реч влияе умиротворително на тези деца.** Важно е да се канализира говора в правилна посока, което води и до укротяване на енергията на детето. Подходящи са и всички видове организирани игри и арт - занимания.

NB! Това не са лоши деца и юноши – те просто са по – различни.

Как да работим лесно и ефективно с деца и юноши със СОП?

Паметта обича реда и системното натрупване на понятия и знания. Детският мозък възприема по – лесно подредената и систематизирана информация. Можете да помагате на децата и юношите в началото, заедно да изработват цветни листове – помощници, да изпишете и залепите на видно място правилата.

Съставете си план!

Ще бъдете по – мотивирани, ако знаете накъде вървите. Следвайте плана заедно с подрастващите. Когато те участват в създаването им, ще са по – мотивирани да ги прилагат. Планирайте малко и изпълними задачи.

Водете си бележки и систематизирайте наученото.

Приучете децата и юношите да си водят бележки и им покажете как това помага при ученето. Запишете върху лист хартия плана на заниманието и основната идея на всяка част. Научете децата да си правят **фишове** – малки листчета от цветна с хартия с основните неща. Това е особено полезно при въвеждане на нови умения, способности и знания.

Покажете на децата, че могат да се възползват се от грешките си.

Съставете заедно списък на грешките, които подрастващите допускат най – често: пунктуационни, правописни, стилови, фактологически.

Стимулирайте детето и юношата да излага творчески знанията си:

Най – добре се учи като се пише и рисува.

Преглеждайте редовно натрупаните знанията под формата на игра и стимулирайте детето да прави същото с приятели

Така поддържате добро темпо и самочувствие за учене. Не се събирайте повече от 2 човека за тази своеобразна проверка – тогава правите забава, а не учене.

Съобразете се с вътрешния детски часовник.

Организирайте всеки ден на детето предварително. Започвайте с по – трудното.

Отделяйте време за забавления заедно.

Сменяйте дейностите, но не си губете времето.

Някои предложения:

- Необходимо е детето и юношата да усеща постоянно, че му вярваме, че го приемаме такава, каквото е!
- Да казваме: “ Хайде да направим това /конкретното действие/; “Да решим задачата заедно” или “Сега ти можеш да се справиш и без мен, сигурен/а съм!” , или “Заедно можем да се справим с всичко”.
- Да заменим нареждането “Направи това и това” с “Предлагам ти..., знаеш ли какво ще направим заедно..., нека решим...”.
- Разговорите с детето и юношата са ниво равен – равен, като по възможност го гледаме в очите от/на неговата височина.
- Добре е да изброяваме последователността на нещата, които изискваме от подрастващите. Нека нещата, които изброяваме, не са повече от 4 – 5.
- Определете време за игра, за разговори, за споделяне. Добре е да не се оправдаваме с липса на време.
- Правете чести, но кратки почивки, когато работите заедно и установите, че детето/юношата е уморето. Така само ще подпомогнете концентрацията.
- Слушайте музика, вместо телевизия и компютри и ... танцувайте заедно.
- Привличайте внимание чрез леко докосване, погалване, почесване, а не чрез викове и тропане по масата.
- Разходки заедно и спорт – това е най – добрата гимнастика за детския ум и психика.
- Разменяйте си ролите, когато обсъждате нещо – така подрастващия ще се види чрез вас и ще разбере другата позиция по – лесно.

Интерактивни дейности при деца и юноши със СОП

Интерактивните дейности поставят акцента върху активното включване на детето/юношата в процеса на обучение, възпитание, терапевтична намеса. Извършва се интензивен обмен на идеи, мисли, чувства и емоции, на взаимодействие между дете – възрастен, дете – дете или дете – деца – възрастен. Детото е субект на взаимодействие, а не обект.

Интерактивните дейности се основават на взаимодействието и обратната връзка, на свободата да избираш времето, мястото, ритъма, пространството и дейността. Децата/юношите се насърчават да конструират свои собствени знания на база на опита и взаимодействието със заобикалящата ги среда. Провокират се чрез въпроси, алтернативи, предложения и игрови техники. Интерактивните дейности са диалогово ориентирани. Всеки влага своя личен принос, никой не доминира и се провокира смяна на ролите в процеса на взаимодействие.

Видове интерактивни дейности:

За устна комуникация: изложения, разкази, лекции, презентации, обяснения...

Диалогови: диалози, беседи, дискусии, дебати, отворени презентации – активно слушане...

За откриване – игри, упражнения, метафори, истории, приказки...

За обратна връзка – въпросници, анкети, пленарни, пресконференция... Получаването на обратна връзка цели: проучване на мненията; оценка на времето; помощ в осъзнаването на личния напредък; справяне с недоразуменията; изясняване на груповата динамика.

За разчупване на леда – игри с взаимодействие между участниците

За изследване: наблюдение, експеримент, проучване, моделиране...

Практически: упражнения, ситуации, казуси...

Подражателни: ролеви игри, драматизации и театрални игри, тренажори, музика, ритъм....

Творчески: рисувателни, апликации, моделиране...

Игрови: сюжетно – ролеви, свободна игра, терапевтични ситуации...

Групови: малки групи, двойки...

Нагледно – практически: филми, слушане на записи, снимков материал, постери, плакати...

Да си спомним старата китайска поговорка!

Когато слушам – забравям.

Когато виждам – помня.

Когато действам – разбирам.

Интерактивните дейности могат да се използват незабелязано, особено когато се цели повишаване на социалния интелект и промяна на поведението. Работи се по следните примерни критерии / задачи:

Социално поведение и самоконтрол

Показатели:

Поема дежурства – ангажирани, ориентирани към основната социална група – семейство, клас, група връстници; работи в група; има добри отношения със съучениците си и възрастните; проявява увереност в себе си; работи самостоятелно; грижи се за личните си вещи; проявява любезност и уважение към другите; внимателен е; разбира и спазва указанията; сътрудничи с околните; приема поправките и конструктивните забележки; проявява желание да се заеме с нови задачи; свършва навреме работата си.

Критерии за проследяване на успехите:

Старание:

А – отлично. Подрастващият е мотивиран и целенасочено развива своите познания.

Б – добро. Проявява интерес, отговаря на изискванията с желание и често проявява целенасоченост за развитите на своите познания.

В – задоволително. Съсредоточава се и обикновено отговаря на основните изисквания.

Г – незадоволително. Не отговаря на изискванията и често не е подготвен.

Успеваемост:

6 – има високи постижения в изучаването на дисциплините

5 – отговаря на изискванията

4 – приближава се до изискванията

3 – не отговаря на изискванията

2 – програмата не е приложима за детето и е необходима спешна промяна.

Няколко примерни теми за интерактивни дейности:

Основна идея: Това, което ядем, се отразява на физическото ни благосъстояние:

Балансирано хранене;

Храносмилателна система;

Здравословен избор на храна.

Дейност

Деца/юношите попълват тетрадка с информация от свои проучвания и извършвана от тях дейност. Четат неизмислени текстове и представят съдържащата се в тях информация във вид на схеми. В продължение на три дни записват с какво се хранят и правят анализ на своето хранене.

Правят съдържание и показалец на своята тетрадка.

Основна идея: Кукли, легенди и митове.

Да умеят да изразяват идеите си, чувствата и вярванията с помощта на куклите.

Изследват: митове и легенди; използват куклите като средство за комуникация; проектират и изработват кукли.

Подрастващите изучават: основните характеристики на легендите и митовете. Четат истории от различни страни. Всяко дете изработва от природни материали своя кукла, която се използва за представление. Изучават как се прави проект на кукла, как се задават целите и как се водят куклите, как се движат и говорят. Заучават фамилна история или легенда и я представят пред другите.

Физически ориентирани дейности за координация и релаксация при подрастващи със СОП

Упражненията могат да се изпълнява индивидуално или в група. Всеки ден се работи по едно от тях, като на всеки следващ ден се започва от първото и се добавя всяко следващо. Времетраенето е не повече от 1 до 5 минути и са подходящи за всички възрастови групи. Системата е разработена от

немски педагози, невролози и психолози като „Седем физически упражнения – седем еволюционни нива” и се използва в масовата образователна система в повечето страни в Западна Европа.

Първо ниво – Риба – базисно доверие:

Движение, наподобяващо търкаляне – риба, носена от вълните. Стабилност в легнало положение – по корем и по гръб.

Второ ниво – Земноводно – любопитство:

Пълзене с повдигане на главата. Придвижване напред. Привикване към гравитацията. Усещания за собственото тяло.

Трето ниво – Влечуго – инстинкти:

Движи се, реагира на стимули; пълзене, извиване. Пълзящи движения на четири крайници. Представа за обсега на движението. Извършване на движение със сила.

Четвърто ниво – Бозайник – самообладание:

Пълзене с повдигане на корема; по – голяма подвижност на главата.

Пето ниво – Маймуна – свързаност:

Движение в триизмерното пространство; кръстосано движение на крайниците напред и назад; катерене; издаване на звуци. Скачане, пълзене, изправяне.

Шесто ниво – Прачовек – комуникация:

Стабилно ходене на два крака с изправен гръб; изпълняване на индиански танц, барабанене. Бавно и тежко ходене с изправена стойка на тялото. Изместване на центъра на тежеста.

Седмо ниво – Човек – коопериране:

Емоционална сигурност; наличие на собствена идентичност и таланти; индивидуалност; разпознаване на собственото отражение; осъзнаване на собствените действия. Подвижност и самоувереност.

Приложения

(към преподаватели и водещи на дейности)

Приложение 1 – Въпросник „Моят екологичен отпечатък“

Препоръчителен начин за работа с въпросника: попълва се веднъж в началото на периода за снемане на първоначални данни за екологичните навици и поведение на участниците. В края на заниманията тестът се повтаря с цел – диагностика на промяната

Моят екологичен отпечатък

Използване на вода	Отговори/Точки	Моите точки	Точки, които мога да спестя
1. Колко често вземам душ:	Кратък душ 3-4 пъти през седмицата (25) Кратък душ веднъж през деня (70) Повече от един душ на ден (90)		
2. Взимам вана:	Веднъж седмично вместо душ (0) 3-4 пъти в седмицата (25) За всяка допълнителна вана по 50		
3. Когато си мия зъбите:	Оставям водата да тече (40) Спирам водата (0)		
4. Използваме водоспестяващи тоалетни:	Да (-20) Не (0)		
5. Използваме силно разпръскваща глава на душа	Да (-20) Не (0)		
	Общ брой точки:		
Храна			
1. В ежедневието ям:	Месо повече от веднъж на ден (600) Месо веднъж на ден (400) Месо няколко пъти в седмицата (300) Вегитерианец съм (200)		
2. Моята храна е местно производство или био:	Цялата (- 20) Около половината (-10) Не (0)		
3. Аз използвам корите на плодовете и	Да (-20) Не (0)		

зеленчуците за наторяване /компостирам/:			
4. По-голямата част от моята храна е обработена /варена, печена/	Да (20) Не (0)		
5. Малка част от храната ми е с опаковка:	Да (-20) Не (0)		
6. Обикновено на ден изхварлям:	Никаква част от храната си (0) Една четвърт от храната си (25) Една трета от храната си (50) Половината от храната си (100)		
	Общ брой точки:		
Използване на транспорт			
1. В ежедневието се придвижвам:	Пеша или с колело (0) С градски транспорт или училищен автобус(30) С кола, две или повече лица (100) С кола, сам/а (200)		
2. На ден прекарвам в автомобил:	Никакво време (0) По-малко от ½ час (40) ½ час до 1 час (100) Повече от 1 час (200)		
3.Колко е голяма колата в която се возя?	Нямаме кола (-20) Малка (50) Средна (100) Голяма (SUV) (200)		
4. Колко коли имаме?	Нямаме кола (-20) По-малко от една кола на шофьор (0) Една кола на шофьор (50) Повече от една кола на шофьор (100)		
5. Колко пъти в годината пътувам със самолет?	0 (0) 1-2 (50) Повече от два (100)		
	Общ брой точки:		
Подслон			
1. Моят дом е:	Отделна къща с голям двор (50) Отделна къща с малък двор (в града) (0) Кооперация (0)		

	Апартамент (-50)		
2. Раздели броя на стаите вкъщи (без баните, коридорите и други сервизни помещения) на броя на хората, които живеят там:	1 стая на човек или по-малко(-50) 2 стаи на човек (0) 3 стаи на човек (100) повече от 3 стаи на човек (200)		
3. Ние имаме втори дом или вила, която не използваме често:	Да (200) Не (0)		
	Общ брой точки:		
Използване на енергия			
1. В студените месеци температурата вкъщи е:	Под 15° C (-20) 15 до 18° C (50) 19 до 22° C (100) 23° C или повече (150)		
2. Сушим дрехите на простор, или вътре на поставка.	Винаги (-50) Понякога (20) Никога(60)		
3. Ние използваме енергийно-ефективни хладилници.	Да (-50) Не (50)		
4. Ние разполагаме с втори хладилник или фризер.	Да (100) Не (0)		
5. Използваме енергоспестяващи крушки.	Да (-50) Не (100)		
6. Изключвам осветлението, компютрите и телевизията, когато те не са в употреба.	Да (0) Не (50)		
7. За да охлаждам, аз използвам:	Климатик: кола (50) Климатик: вкъщи(100) Електрически вентилатор (-10) Нищо(- 50)		
8.Моята перална машина е :	С горно зареждане (100) С предно зареждане (50) Пера на обществена пералня (25)		
	Общ брой точки:		

Използване на дрехи			
1. Аз сменям дрехите си всеки ден и ги оставям в пералната машина.	Да (80) Не (0)		
2. Аз нося дрехи, които са били кърпени или поправяни.	Да (-20) Не (0)		
3. Една четвърт (или повече) от дрехите ми са ръчна изработка или втора ръка.	Да (-20) Не (0)		
4. Повечето от дрехите ми са закупени нови, всяка година.	Да (200) Не (0)		
5. Давам на местните благотворителни организации дрехи, които вече не нося.	Да (-50) Не (100)		
6. Аз никога не нося ____% от дрехите в гардероба си.	По-малко от 25% (25) 50% (50) 75% (75) Повече от 75% (100)		
7. Купувам ____ нови чифта обувки всяка година.	0 до 1 (0) 2 до 3 (20) 4 до 6 (60) 7 или повече (90)		
	Общ брой точки:		
Неща които ползвам			
1. Всичките ми отпадъци от днес могат да се поберат в една	Кутия за обувки (20) Малко кошче за боклук (5 литра) (60) Кухненско кошче за боклук (10 литра) (200) Няма създадени отпадъци днес (0)		
2. Аз рециклирам всичките си хартии, кутии, пластмаси и стъкло.	Да (-100) Не (0)		
3. Аз повторно използвам предмети, вместо да ги изхвърлям.	Да (-20) Не (0)		
4. Ремонтираме предмети, вместо да ги изхвърляме.	Да (-20) Не (0)		
5. Аз избягвам еднократни предмети възможно най-често.	Да (-50) Не (60)		
6. Аз използвам акумулаторни батерии,	Да (-39) Не (0)		

винаги когато мога.			
7. Вкъщи имаме _____ броя електроника. (Компютър, телевизор, стерео уредба, DVD, Xbox, Game Boy и др.)	0 – 5 (25) 6 – 10 (75) 11 – 15 (100) повече от 15 (200)		
		Общ брой точки:	

Резюме:

Копирайте вашия общ брой точки от всеки раздел тук и го съберете.

Използване на вода _____

Консумиране на храна _____

Използване на транспорт _____

Подслон _____

Използване на енергия _____

Използване на дрехи _____

Неща, които използвам _____

Общ брой =

Какво ще стане, ако всеки на планетата живее като теб?

Има ли достатъчно площ Земята, за да поддържа начина ти на живот?

За да разбереш раздели общия си брой точки на 350.

Ще ни трябват _____ планети като Земята, за да може хората от целия свят да живеят като теб.

Умножете броя на необходимите Земи по 4.7 за да получите броя на акрите (са. 4000 m²) които подпомагат начина на живот.

Number of acres = _____ (= _____ m²)

Това е колко от земята е използвана, за да осигурява вода, енергия и други ресурси, които ние използваме.

Това е твоят екологичен отпечатък.

Какво можеш да направиш за да намалиш твоят отпечатък?

Можеш да вземеш идеи от горните въпроси.

Приложение 2 – Още идеи за игри и дейности

Подредете се на опашката

Тази активност е много лесна, но тя притежава всички характеристики и процедури, които учат подрастващите да поемат отговорност в групата. Тя е подходяща за разтопяване на леда.

Сложност: подходяща за всякакви възрастови групи

Брой на участниците: Неограничен

Продължителност: 15 мин. +

Инструкции:

1. Инструктирайте групата да се подреди по височина, като най-отпред застане най-ниският участник, а най-отзад – най-високият. Участниците не бива да разговарят, но могат да комуникират чрез звуци, знаци или жестове.
2. Когато се подредят, проверете дали са спазили реда.
3. Повторете упражнението, като сменяте критериите за подреждане, без те да плашат участниците, например възраст, месеца на раждане (от януари към декември), номер на обувките и др.

Обобщаване на опита и оценка:

Помогнете на групата да анализира съвместната си работа и критериите за успешна групова работа.

Предложения за въпроси:

- Какво ви затрудни при организирането?
- Какво забави групата?
- Имахте ли нужда от лидер? Някой прояви ли се като лидер? Как беше избран той?
- Каква беше отговорността на всеки член от групата за решаването на проблема?
- Как би могла групата да реши по-бързо проблема следващия път?

Машина от хора

Това е невербално упражнение, което демонстрира как участниците в групата могат да бъдат отзивчиви един към друг и да обединят индивидуалния си принос в интегрирана работа.

Сложност: за подрастващи над 5г.

Брой на участниците: 6 или повече

Продължителност: 15 мин.

Инструкции:

1. Помолете участниците да застанат в кръг.
2. Кажете им, че трябва заедно да конструират една голяма механична машина, като използват само телата си.
3. Помолете някой да започне, като си избере просто и повтарящо се движение, като например ритмично повдигане и сваляне на едната ръка, придружено от характерен звук - например дълго изсвирване.
4. Помолете някой друг да се доближи или просто да докосне първия участник. Той избира свое действие и звук. Например може да се поклаща и да издава различен звук, спазвайки ритъма на първия участник.
5. Поканете да се включат още желаещи един по един. Те могат да се присъединяват към която и да е вече съществуваща част от машината и трябва да добавят свое движение и звук.
6. В крайна сметка цялата група трябва да бъде взаимно свързана и да се движи по много взаимосвързани начини и да издава много различни звуци.
7. Когато всички са включени и машината работи гладко, можете да „дирижирате” звука ѝ – по-тих или по-силен, или нейното темпо – по-бавно или по-бързо.

Обобщаване на опита и оценка: Бихте могли да попитате групата:

- Какви прилики намират между „машината” и ефективно работещата група?
- Какви умения са им били необходими? Отговорност? Умения за слушане и реагиране? Сътрудничество? Какво друго?

Докоснете пода

Енергична игра, която включва сътрудничество и групово взимане на решения. Подходяща и за разчупване на леда и активизиране.

Сложност: за деца над 5г.

Брой на участниците: 6-25

Продължителност: 15 минути

Инструкции

1. Обяснете на групата, че в тази игра има девет „точки” от тялото, които могат да докосват пода: 2 крака, 2 ръце, 2 лакътя, 2 колена и 1 чело.

2. Кажете на участниците да се разпръснат в средата на стаята. Кажете число от 1 до 9 и им обяснете, че трябва да докоснат пода с такъв брой „точки“. Повторете още два пъти.
3. Кажете на участниците да си намерят партньор. Извикайте число от 2 до 18. Двойките трябва да работят заедно, за да докоснат пода с правилния брой точки. Повторете още два пъти.
4. Повторете играта с групи от по 4 участници, после с 8 и 16 участници и така, докато всички започнат да работят заедно.

Съвети към фасилитатора: Можете да изискате от участниците да комуникират само чрез знаци – приложимо е за деца след 3 клас.

Когато играят в групи по 4, може да кажете например числото 2, така че да се наложи двама участници да застанат на един крак и да носят останалите двама. Когато играят по четирима, най-малкото число практически е 4. (Най-голямото число ще бъде 4, умножено по 9 = 36.) При всяко разпределение на участниците най-голямото число, което ще кажете, не може да надхвърля броя на участниците, умножен по 9.

Приложение 3 – ТЕСТ „КАК ОБИЧАМЕ ПРИРОДАТА“

Оградете с кръгче верния според вас отговор

1. **Имате ли чувството, че последните години природата в нашата страна става все по-замърсена?**
 - a. Да, но не обръщам внимание на това.
 - b. Не съм забелязал/а.
 - c. Крайно неприятно ми е да видя следи от замърсители на природата.
 - d. За съжаление е така.
2. **Когато сте на излет, събирате ли остатъците от храната си?**
 - a. Да.
 - b. В някои случаи.
 - c. Не смятам за необходимо.
 - d. Винаги подканям и другите.
3. **Ако освен вашите боклуци има и други, прибирате ли ги?**
 - a. Да.
 - b. Понякога.
 - c. Не ми се е случвало.
 - d. Аз не съм чистач.
4. **Бихте ли запалили огън, за да изгорите хартиените си отпадъци?**
 - a. Да.
 - b. В някои случаи.
 - c. Чак пък огън...
 - d. Не.
5. **Случвало ли ви се е да използвате кошче за отпадъци в планината?**
 - a. Това е глупаво.
 - b. Досега не съм го правил.
 - c. Разбира се.
 - d. Да, зависи от отпадъците.
6. **Хвърляте ли консервени кутии, шишета и отпадъци от храна в реките/**
 - a. Всякакви неща, за по-бързо почистване.
 - b. Не.
 - c. Да, нали храната остава за рибите.
 - d. Никога.
7. **Изисквате ли от приятелите си да не замърсяват?**
 - a. Това е в реда на нещата.
 - b. Изисквам само от моите най-близки приятели.
 - c. Смятам за излишно.
 - d. Не поучавам моите приятели нито непознати.
8. **Бихте ли направили забележка на непознати хора, които замърсяват?**
 - a. Не.
 - b. Изисквам само от моите най-близки приятели.
 - c. Смятам за излишно.
 - d. Невинаги, но вътрешно негодувам.
9. **Откършихте ли клон за тояга или просто така, за да имате нещо в ръцете си?**
 - a. Не.
 - b. Да.
 - c. Правя го, да си дялкам нещо.
 - d. Това е излишно и унищожавя растителността.
10. **Отстранявали ли сте сухи клони от дървото, за да не пречат на здравите?**

- a. Да, често.
 - b. Не.
 - c. Случвало ми се е.
 - d. Не ми е идвало на ум дори.
11. **Какво бихте помислили, ако забележите някой да превързва полутчупен клон към ствола на дърво, за да зарасне.**
- a. Че е от последните мохикани – защитници на природата.
 - b. Бих се изненадал приятно.
 - c. Сигурно е горският или овощар.
 - d. Че е чудак.
12. **Как оценявате едно дърво?**
- a. Дали е от рядък, или от разпространен вид, заплашват ли го болести.
 - b. Като дървен материал за изработка на мебели.
 - c. Колко е красиво, какво убежище за птиците е.
 - d. Че пречиства въздуха.
13. **Секли ли сте дърва от гората?**
- a. Никога.
 - b. Досега не.
 - c. Не, само ако има нужда.
 - d. Да.
14. **Позволявате ли си да ровите с пръчка в мравуняците?**
- a. Не им обръщам внимание.
 - b. Не.
 - c. Случва ми се.
 - d. Бих си поиграл.
15. **Бихте ли вдигнали малко птиченце, паднало от гнездото си?**
- a. Разбира се.
 - b. Да.
 - c. Майка му да се грижи за него.
 - d. Това са детски работи.
16. **Бихте ли си позволили да стреляте с прашки по птиците?**
- a. Нито аз, нито на другите бих разрешил.
 - b. Защо да не си доставя това удоволствие.
 - c. Да, аз дори обичам.
 - d. Смятам, че трябва да съществува забрана
17. **Бихте ли сменили маслото на колата си на полянките?**
- a. Не. Дори правя забележки, ако видя такива автотуристи.
 - b. Не.
 - c. Често.
 - d. А къде другаде?
18. **Хвърляте ли непотребните вещи от движение в реката или храстите?**
- a. Понякога.
 - b. Никога не съм го правил.
 - c. Разбира се.
 - d. Защо не? Щом и другите го правят?
19. **Имате ли отношение към туристи, миещи колата си?**
- a. За тази цел има определени места.
 - b. Не.
 - c. И аз ще се възползвам от случая.

- d. Понякога.
20. **Берете ли букети цветя от национални паркове и резервати?**
- a. Самият аз – не.
 - b. Не и не позволявам на познати и непознати да го вършат, правя им забележка.
 - c. Защо не?
 - d. Ако ми харесва, може.
21. **Грижливо ли загасявате огъня, който палите на определените места?**
- a. Разбира се. Ако има нужда, обръщам внимание и на другите как да се избягват пожарите.
 - b. Да, внимателен съм.
 - c. Обикновено за това се грижи някой друг от групата.
 - d. Огньовете доизгасват сами.
22. **Бихте ли се включили в група за почистване на планината от отпадъци?**
- a. Да.
 - b. Разбира се.
 - c. Никога.
 - d. Що за странна инициатива.
23. **Според вас горските надзиратели достатъчно ли съдействат за опазване на природата?**
- a. Не. Това е задача на всички посетители на планината.
 - b. Много малко.
 - c. Налагат се само глоби, от които се боя.
 - d. Те не ме интересуват.

Дават се 3 точки за отговорите: 1в, 2г, 3а, 4б, 5в, 6г, 7а, 8в, 9а, 10а, 11а, 12а, 13б, 14а, 15а, 16а, 17а, 18б, 19а, 20б, 21а, 22б, 23а.

Дават се 2 точки за отговорите: 1г, 2а, 3б, 4а, 5г, 6б, 7б, 8г, 9б, 10в, 11б, 12г, 13б, 14в, 15б, 16г, 17б, 18а, 19б, 20а, 21б, 22а, 23б.

Дават се 1 точка за отговорите: 1а, 2б, 3в, 4г, 5б, 6в, 7в, 8а, 9в, 10б, 11в, 12г, 13в, 14г, 15в, 16б, 17в, 18г, 19г, 20г, 21в, 22г, 23в.

Дават се 0 точки за отговорите: 1б, 2в, 3г, 4в, 5а, 6а, 7г, 8б, 9г, 10г, 11г, 12б, 13г, 14а, 15г, 16в, 17г, 18в, 19в, 20в, 21г, 22в, 23г.

Ако сборът на точките ви е:

От 69 до 53: За вас природата е необходимост и ви доставя удоволствие, обичате я, при това активно. УМЕЕТЕ да я пазите. Покровителствате я и я облагородявате, за да ѝ се наслаждавате всички. Вие сте истински защитник на природата.

От 53 до 35: Вие обичате природните красоти и сте дисциплиниран турист. Не за съжаление сте взискателни преди всички към себе си и твърде малко към околните. Освен това вие влизате по-лесно в ролята на наблюдател, отколкото на приятел или помощник на природата. Ето защо любовта ви към не я е пасивна, а би могло да бъде и по друг начин.

От 34 до 17: Вие никога не мислите, че природното богатство е във вашите ръце. За вас е от значение преди всичко да изпитате удоволствие и да извлечете полза от отдиха си сред природата. Но не я обичате,

защото нехаете за това, което оставяте след себе си и съдействате за нейното унищожаване. Крайно време е да вземете мерки за собственото си поведение, когато сте сред нея и за поведението на околните.

До 16: Вие опустошавате безогледно природните красоти, за да се улесните или просто, за да изпитате моментно удоволствие. Сред природата се проявявате като егоист. Но стига да имате желание, бихте могли да се промените. Това ще зарадва не само вашите близки, но и всички любители на природата. Желаем ви успех!

Приложение 4 – Сезонни игри

Всеки сезон в свързан с различни поводи за празнуване, с изобилие от ястия, забавления и чудни идеи, вдъхновени от природата.

Зима

Кой е казал, че снежинките трябва да са бели? Украсете старата Баба Зима с ярки и весели снежинки, изработени от участниците. Те ще разведрят всяка стая и ще създадат настроение.

Материали:

- големи хартиени филтри за кафе;
- вода;
- флумастери;
- по желание – стикери или лепило с брукат.
- ножици;
- хартия за подложка;

Поставете филтъра върху подложка (стар вестник или хартия, за да не изцапате масата, на която работите) и оставете участника да го оцвети по негово желание с ярки цветове. Няма значение дали филтърът ще е само надраскан, или напълно оцветен. Когато участникът свърши, сгънете филтъра на четири и му дайте да направи снежинка, като изрязва с прости форми по краищата. След като свърши с рязането, разгънете филтъра и го намокрете (за предпочитане е да използвате струя вода). Така цветовете ще се смесят и ще прелеят един в друг. По желание може допълнително да украсите снежинките със стикери или лепило с брукат. Направете няколко снежинки и ги закачете в стаята с помощта на кламери и конец.

Миникамбанки

Направете звънящи камбанки от малки хартиени чашки.

Материали:

- чашки за пикник или други малки хартиени чашки;
- камбанки;
- плюшени връзки или декоративна тел, обвита с картон или плюш (в някои случаи може да използвате и текстилен шнур);
- лепило с брукат;
- флумастери.

Пробийте две дупки на дъното на чашата. Прегънете телта или връвта на половина и както чашата е с дъното нагоре, промушете двата края през дупките. Оставете малката част отгоре, която ще служи за дръжка. Обърнете чашата и направете възел или усучете връвта (телта). Вържете по една камбанка на всеки

край. А сега нека участникът да украси чашата с блестящо лепило, флумастери или с каквото друго пожелаете.

Снежен човек от чорап

Направете си снежен човек, на който да се радвате през зимните месеци.

Материали:

- мъжки $\frac{3}{4}$ чорап;
- една ролка тоалетна хартия (цяла);
- средно голяма топка от стиропор;
- дълга оранжева декоративна тел;
- големи пластмасови декоративни очи (ако не намерите такива в магазините, може да вземете от стара плюшена играчка);
- голям помпом (цветът е без значение);
- няколко малки помпона (черни);
- ластик;
- лепило;
- три копчета.

Поставете тоалетната хартия в чорапа и я избутайте до края му. След това сложете топката от стиропор върху ролката тоалетна хартия. Увийте ластика така, че да затворите чорапа, и направете шапка от най-горната му част. Залепете очите, изрежете парче от оранжевата тел, огънете я на две и я забийте през чорапа в топката вместо морковен нос. Залепете малките помпони под формата на усмивка, а големият – да завършва шапката. Накрая залепете копчетата върху частта с тоалетна хартия.

Зимно килимче

Направете зимно килимче, като използвате за основа голям лист пенокартон (на българския пазар може да го намерите в специализираните магазини за художествени материали. Може да използвате и друг материал, който лесно се почиства.). Позволете на участника да създаде върху него зимна картина от снежинки, снежни човеци и други, характерни за сезона. Добавете и различно оцветени фигурки, изрязани от пенокартон или PVC материал. Помогнете с изрязването им (или използвайте готови фигурки, които можете да намерите в магазините). След това оставете участника да ги залепи. За повече блясък използвайте блестящо лепило.

Зимна игра „Какво ще се случи, ако...“

Играйте през зимния сезон играта „Какво ще се случи, ако...“. Започнете разговор и задайте на участника няколко въпроса, свързани с времето. Може да попитате: „Какво ще се случи, ако довечера стане много

студено и започне да вали? Какво ще завали? Каква е разликата между дъжд и суграшица? Ами ако завали сняг? Какво можем да правим?”.

Градина с пеперуди

Всеки човек се възхищава на пеперудите, прелитащи от време на време край него. В зависимост от това, къде живеете, вие ги срещате през по-голяма или по-малка част от година. Създайте си приятна обстановка, в която да ги наблюдавате.

Изберете слънчево, тихо място. Намерете няколко плоски камъка, тъмни и гладки, които задържат топлина. Пеперудите обичат да остават на слънце, след като са похапнали. Насекомите имат нужда и от вода. Може да импровизирате, като използвате пластмасов капак от домакински съд, като кутия за масло и в него да налеете вода. Издълбайте в земята малко езерце за пеперуди. Може да импровизирате като използвате пластмасов капак от домакински съд, като кутия за масло, и в него да налеете вода.

Накрая засадете цъфтящи растения. Подберете такива, които обичат слънцето. Подходящи видове са хортензия, метличината, здравецът, летният люляк („пеперуден храст“). Ако е възможно, вземете участника с вас и заедно отидете до разсадника, за да изберете растения, които ще засадите.

Включете в проекта си и пейка, столове и камъни, на които ще можете да седате. И така, вие ще сте готови за невероятното преживяване да наблюдавате пеперудите. В същото време ще имате слънчево и тихо място, където да четете с вашето дете или просто да се припичате на слънце.

Ветропоказател от разтегателна хартия

Радвайте се на пролетните ветрове с ръчно направен ветропоказател.

Материали:

- пенокартон (предпочита се, защото е по-издръжлив), картон или обикновена бяла хартия;
- перфоратор или ножици;
- телбод или тиксо;
- разтегателна хартия;
- материали за украса (флумастери, фигурки от PVC или пенокартон, лепило, стикери и др.);
- прежда или връв.

Дайте на участника да украси едната страна на пенокартона с флумастери, стикери готови фигурки. След като украсяването завърши, навийте листа по дължината под формата на цилиндър и го защитете с телбод. В единия му край залепете с тиксо лентички от разтегателна хартия. В другия край пробийте на равни разстояния четири дупки и прокарайте по една връв във всяка от тях. Завържете ги на възел, за да служат за дръжка. Участникът ще се забавлява много да тича навън с ветропоказателя и да гледа как краищата на

разтегателната хартия се носят на вятъра. Може да намерите подходящо място, където да го закачите като постоянен ветропоказател.

Бягане с препятствия и локви

Превърнете следващия пролетен дъждовен ден в състезание по прескачане на локви. Обуйте гумени ботуши и вижте кой ще прескочи най-голямата локва. А кой ще изпръска най-далеч? Участниците обожават да газят в локви и понякога трябва да се съгласяват с тази прищявка. А защо да не вземете участие и вие?

Дъждомер

Има много забавни начини да направите дъждомер. Може просто да използвате голяма чаша или буркан и да ги разграфите с помощта на линия и устойчив маркер. Поставете буркана на открито и проверявайте заедно с участниците количеството на падналия дъжд. С образователна цел може да задавате въпроси за това, дали днес е валило повече или по-малко от предишния път.

Пролетни цветя

Тези цветя от хартиени салфетки могат да бъдат сърдечен поздрав за настъпващата пролет.

Материали:

- 3-5 различни на цвят меки салфетки;
- Дълга цветна декоративна тел;
- Ваза (по желание);

Нека участникът да избере няколко различни на цвят хартиени салфетки. Сложете го една върху друга и покажете как да ги сгъне като хармоника (или ветрило). В средата ги стегнете с тел. Нека участникът внимателно да разтвори цветето, като издърпва и разделя слоевете хартия. Използвайте декоративната тел за стъбло и по желание – за листа на цветето.

Мокър отпечатък

Облечете бански костюми и излезте навън. Един от играчите „гони“. Неговата цел е да улучи с мокра гъба и да остави отпечатък върху друг играч. Когато някой е улучен, той започва да „гони“. Ако в играта участват повече участници, раздайте с гъба на всеки и осигурете наблизо кофа с вода за „презареждане“.

Индиански вигвам

Постройте в двора просто модел на индианска палатка, в която участниците да играят и да се крият.

Материали:

- 3 пластмасови тръби (най-подходяща дължина – 2.5 метра)л
- Въже;
- Брезентова мушама, плат или одеало.

С помощта на въжето завържете тръбите заедно на около 60 см от единия край. Изправете ги като триножник. Ако е възможно, вкопайте долните им краища в земята (за по-голяма стабилност). Покрийте конструкцията с подходящо покривало.

Есенно списание

С помощта на изрезки, цветни картинки и други картинки създайте списание с интересни занимания, подходящи за сезона. Оставете участникът да се включи във всичко, което му напомня за есента – различно оцветените листа, спортове – например футбол и др. Оставете празни листове, където с течение на времето ще добавяте различни неща. Може да изработите отделно списани за всеки сезон.

Отпечатьци на листа

Малките участници силно се впечатляват от формите, които природата създава. Разходете се до близкия парк и заедно с участника съберете различни по форма и размер листа от дървета. У дома поставете едно от листата върху бял лист хартия и нека детето да оцвети листа. На хартията ще се появи отпечатък. Експериментирайте с различни листа и цветове, за да си направите разнообразна колекция. Ако участникът е достатъчно голям, можете да му дадете да изреже отпечатъците от листата по контура (ако не е, това можете да го направите вие). Осигурете подходяща кутия, в която детето да съхранява колекцията си.

Приключение с орехи

Съберете орехи (или купете ядки) и дайте на участника ролята на катеричка. Какво правят катериците, когато намерят ядка? Как се подготвят за настъпващата зима? Забавлявайте се, като скриете десет ореха, които участникът трябва да намери. Накарайте го да си направи катерича хралупа и да размахва въображаемата си пухкава опашка.

Семейство тикви

Купете минитикви и създайте от тях семейство, което може да служи за весела есенна украса. Направете коси от декоративна тел (пробийте дупки в тиквите, за да закрепите телта) и стандартни или палячовски прически. Използвайте флумастери, за да направите лицата, и изрежете малки табели от картон с имената или прякорите на членовете на семейството от тикви.

Библиография

- Вълчев, З. Интерактивни методи и групова работа в съвременното образование. Отворено образование, 2006
- Гражданско образование. Център Отворено образование., С., 1995
- Да откриеш земята, брошура за екологично възпитание на открито. Сдружение "Природа на заем", 1999
- Елисън, Ш. и д-р Б. Ал Барней. 365 начина да възпитаваме прекрасни деца., изд. Гарант - 21, С., 2004
- Коненберг, Л. и С. Грамер - Ротлер. Размърдай си мозъка., изд. Аквариус, С., 2004
- Маклър, Р. Книга за игри и занимания с малкото дете., изд. Просвета, С., 2010
- Петраш, К. Чувам Земята., изд. Техника, С., 1996
- Петрова, С. и екип АДТО. Как да подпомогнем детето с обучителни трудности в училище и в къщи. С., 2006
- Early Childhood Environmental Education Programs: Guidelines for Excellence.* North American Association for Environmental Education, 2003
- Elliott, S., editor. *Outdoor Playspace: Naturally.* Sydney, Australia: Pademelon Press, 2008.
- Environmental Activities For Kids,* Circle of Life, Oakland, 2003.
- Green Hearts Institute for Nature in Childhood. *Twentyfive Easy Nature Play Ideas for Preschool Yards.* Omaha, Nebraska: Green Hearts Institute for Nature in Childhood, 2009.
- Healthy Schools Network. *Guide to Green Cleaning: Healthier Cleaning and Maintenance Practices and Products for Schools.* Albany, New York: Healthy Schools Network, 2006.
- Moore, R., and Wong, H. *Natural Learning: Creating Environments for Rediscovering Nature's Way of Teaching.* Berkeley, California: MIG Communications, 1997.
- UNESCO-UNEP International Environmental Education Programme, International Centre for Conservation Education, 2010.

Полезна информация и сайтове:

Приложение № 5 към чл. 4, т. 5 чл. 4, т. 5, ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ, Културно-образователна област: Природни науки и екология

<http://www.znam.bg>

http://www.childrenoftheearth.org/kids_activities.htm

http://www.kznpp.org/index.php?lang=bg&p=to_children&p1=interestingly

<http://www.ecomedia.bg/doctor-eco/ecology-for-children>

<http://krokotak.com/>

<http://www.nature.com/scitable/knowledge/ecology-102>

www.co2awareness.eu

За авторите:

Хенриета Илиева – Стоянова

Хенриета Илиева е педагог, клиничен и консултативен психолог с над 20 годишен стаж. Работи за институции от образователната сфера, хоноруван асистент е в СУ „Св. Климент Охридски“ и е национален консултант на БЧК по програми за подрастващи и бедствени ситуации. Има дългогодишен опит в разработване на различни помагала, проекти и осъществяване на програми, свързани с младите хора. Обучител е по направления в неправителствената и корпоративната среда.

Антоанета Календерова

Антоанета Календерова е педагог с диплома по мениджмънт и маркетинг. Работи като академичен директор на СОУ в гр. София. Председател е на Движение за съвременно училище в България и е част от екипа обучители на „Заедно в час“, като отговаря за темата „Извънкласни и извънучилищни дейности“. Обучавала е директори на училища и учители в Националния институт за обучение на кадри в сферата на образованието, гр. Баня. Все още работи с деца от детска градина до 12 клас.

Била е част от екипа и е ръководила международни и европейски образователни проекти с фокус върху подобряване на средата в училище, повишаване качеството на предлаганите образователни продукти, екологично възпитание и превръщането му в екологично поведение и др.. Зад гърба си има множество организирани и успешно проведени детски и младежки приключенски лагери, зелени училища и лидерски академии.

ФОНДАЦИЯ

ОБЩЕСТВО НА ПОЗНАНИЕТО